

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE
ŽENY, KTERÉ ZŮSTALY BEZ DOMOVA

ANETA MACOUNOVÁ

Ing. LIBOR PRUDKÝ, PhD.

PRAHA 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne..... Jméno autorky.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu Ing. Liboru Prudkému, PhD. za odborné vedení, pomoc, množství poskytnutých materiálů, užitečné rady a připomínky při psaní této bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat paní Kateřině Vavrušové za poskytnutí přístupu do Domu Naděje Vršovice – azylového domu a také všem ostatním pracovníkům a klientkám tohoto zařízení za pomoc a čas, který mi zde věnovali.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá tématem vzniku bezdomovství u žen. Zamýšlí se nad otázkou příčin vzniku bezdomovství s ohledem na možné trajektorie propadu sociální sítě, možnostmi prevence a každodenního života v zařízeních poskytujících pomoc osobám v nepříznivé sociální situaci. Výzkum spočíval v kvalitativní analýze polostrukturovaných rozhovorů s vybranými klientkami Domu Naděje Vršovice – azylového domu. V závěru práce pak dochází ke srovnání výsledků uskutečněného výzkumu v rámci této práce s dalšími výzkumy, aby se dalo zjistit, zda jsou zjištění vyplývající z rozhovorů skutečně platná a reálně vypovídají o problematice propadu sociální sítě u žen.

Klíčové pojmy

Bezdomovství, sociální exkluze, sociální služby, prevence, analýza

Annotation

This bachelor thesis deals with the issue of homelessness among women. It examines the question of the causes of homelessness with a view to the possible trajectories of social network decline, prevention and everyday life in facilities providing assistance to persons in adverse social circumstances. The research consisted of qualitative analysis of interviews with selected client of House Nadeje Vrsovice – a shelter. The conclusion than is to compare the results of research conducted in this work with other studies carried out so that people can determine whether the findings resulting from a truly valid and interviews really tells about the problems of decline in social networks of women.

Keywords

Homelessness, social exclusion, social services, prevention, analysis

OBSAH

I. ÚVOD	14
II. TEORETICKÁ ČÁST	16
1. Pojmové vymezení	17
1. 1. Bezdomovství	18
1. 2. Sociální (exkluze) vyloučení	23
1. 3. Sociální kapitál	24
1. 4. Kulturní kapitál	24
1. 5. Socializace	24
1. 6. Rodina	25
2. Příčiny bezdomovství	25
2. 1. Rizikové faktory	25
2. 2. Objektivní a subjektivní faktory bezdomovství	27
2. 3. Trajektorie „cest ke dnu“	28
3. Formy bezdomovství	29
3. 1. Zjevné bezdomovství	30
3. 2. Skryté bezdomovství	30
3. 3. Potencionální bezdomovství	30
4. Bezdomovství u různých skupin	31
4. 1. Bezdomovství u dívek	31
4. 2. Bezdomovství u žen	31
4. 3. Bezdomovství u mužů	31
4. 4. Rozdíly v bezdomovství mužů a žen	32
5. Práce s bezdomovstvím	33
5. 1. Akutní péče	33
5. 2. Prevence bezdomovství	33

6. Sociální služby	34
6. 1. Poskytovatelé sociálních služeb	35
6. 2. Druhy sociálních služeb	35
7. Organizace pracující s bezdomovci	37
7. 1. Naděje o. s.	38
7. 2. Armády spásy	41
7. 3. Diakonie Českobratrské církve evangelické	42
7. 4. Charita Česká Republika	42
7. 5. Člověk v tísni	43
7. 6. ADRA	43
III. PRAKTICKÁ ČÁST	45
8. Přehled metodologie	45
8. 1. 1. Výzkumný projekt	45
8. 1. 2. Cíl práce	47
8. 1. 3. Výzkumná strategie	48
8. 1. 4. Navrhované techniky sběru dat	48
8. 1. 5. Výběr vzorku; prostředí výzkumu	50
8. 1. 6. Metody vyhodnocování a interpretace získaných dat	51
8. 1. 7. Hodnocení kvality výzkumu	51
8. 1. 8. Etické aspekty společenskovedního výzkumu	52
9. Oficiální údaje	53
9. 1. Dům Naděje Vršovice – azylový dům	53
10. Rozhovory s vybranými klientkami Domu Naděje Vršovice - azylového domu	56
10. 1. Shrnutí provedených rozhovorů	74
11. Srovnání provedených rozhovorů s již uskutečněnými výzkumy	77
11. 1. Srovnání s výzkumem Prudkého, L., Šmídové, M. KUDY KE DNU,	77

Analýza charakteristik klientů Naděje o. s., středisko Praha,
Bolzanova (2011)

11. 2. Srovnání s výzkumem provedeným Alešem Slavičkem v období od 1.1.2008 do 31.1.2008 týkajícího se specifík bezdomovství u žen	80
IV. ZÁVĚR	82
V. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	84
VI. DALŠÍ ZDROJE	85

„Dřív než mě budeš pomlouvat a soudit můj život: obuj si moje boty
a projdi moji minulost, pocíť moje slzy, zažij moji bolest, projdi roky,
které jsem prošla já a zakopni na každém kameni, na kterém jsem zakopla já!

Za každým vstaň a jdi dál, tak jako já!

A až...potom...můžeš soudit moje chování a tvrdit, že mě znáš...¹

I. ÚVOD

Tato práce se zabývá tematikou bezdomovství u žen, neboť bezdomovství žen je poměrně novým fenoménem, který si jistě zaslouží bližší prozkoumání. Většina zemí světa se s bezdomovstvím potýká, avšak často bývá tento sociální problém zlehčován. Bezdomovství je ale naléhavým sociálním problémem, který je třeba řešit. Bezdomovci nemají uspokojeny základní životní potřeby a jsou proto často v ohrožení života. Je třeba si uvědomit, že tato problematika je velmi široká a nezahrnuje pouze ty osoby, které vidáme na ulici v zuboženém stavu, ale dotýká se také lidí, kteří žijí v azylových domech, přespávají u příbuzných či známých, žijí po různých ubytovnách, noclehárnách a podobně.

Vzhledem k tomu, že se ve většině publikací o bezdomovství setkáváme pouze s muži bezdomovci, vybrala jsem si k popisu osudy žen bez domova. Cílem této práce bylo zjistit, jaké jsou příčiny vzniku bezdomovství u žen v závislosti na třech možných variantách trajektorií „cest ke dnu“ a čím je bezdomovství žen specifické. Cílem mého výzkumu byly vybrané klientky Domu Naděje Vršovice – azylového domu, u kterých jsem zjišťovala, jak se stalo, že propadly sociální sítí a jak tuto situaci samy reflektují.

Teoretická část se zabývá vymezením bezdomovství, různými aspekty tohoto fenoménu, poskytovanými sociálními službami a organizacemi působícími v tomto oboru.

V praktické části je vymezen cíl kvalitativního výzkumu, metody a techniky

¹ Citát, neznámý autor. Tento citát jsem obdržela při první návštěvě Domu Naděje Vršovice – azylového domu od vedoucí azylového domu.

sběru dat. Dále text této práce spočívá v analýze dvanácti rozhovorů s respondentkami z Domu Naděje Vršovice – azylového domu, a srovnání výsledků rozhovorů s dalšími výzkumy.

V závěru práce jsou shrnuty nové poznatky v souvislosti s výzkumem a vyvozené platné závěry související se specifikami bezdomovství u žen.

TEORETICKÁ ČÁST

II. TEORETICKÁ ČÁST

1. Pojmové vymezení

Z mnoha možností pojmového vymezení a souvislostí (bezdomovství, osoba v nepříznivé sociální situaci, sociální exkluze, inkluze, koheze, sociální a kulturní kapitál, rodina, socializace, chudoba, nezaměstnanost, bytová politika a mnohá další) vybírám ty, které budou v této práci přímo využity.

Bezdomovství budu v této bakalářské práci pojímat jako stav osoby bez střechy nad hlavou, jež je součástí širšího procesu marginalizace spočívajícího v neschopnosti takovýchto lidí participovat na takovém způsobu života, který je považován majoritní společností za standardní. V úvahu беру, a v teoretické části se opírám především o takové pojmy, které později využívám v části praktické, kde se tyto pojmy objevovaly. Jde tedy především o ženy, ženy, které se nacházejí v tíživé životní situaci spojené se ztrátou bydlení. V rámci publikací, se kterými zde pracuji se ženy většinou řadí mezi skryté bezdomovce, což pramení především ze společenských hodnot a norem v jejichž pojetí je postavení žen ve společnosti stále problematické. Bezdomovství je stigmatizující u mužů, natož pak u žen! Postavení žen ve společnosti závisí také na kulturním a sociálním kapitálu, jímž disponují. U sociálně exkludovaných žen se předpokládá nižší úroveň sociálního a kulturního kapitálu, ačkoliv to nemusí být pravidlem. Faktory ovlivňující bezdomovství u žen, které se ukázaly jako relevantní, jsou především faktory vztahové, které se týkají vztahů v rodině a vztahů s jinými lidmi a faktory objektivní, které mohou působit zejména na dodržování lidských práv a udržování rovných příležitostí pro všechny občany. Objektivní faktory působí na mnoho oblastí, jež jsou ale individuálním jedincem jen těžko ovlivnitelné. Přesnější vymezení pojmů, se kterými v této práci pracuji je obsaženo v následujících částech této kapitoly.

1. 1. Bezdomovství

Za prvé je důležité říci, že společnost se stále potýká s problémem definování pojmu, který by označoval bezdomovství. Není se čemu divit, protože ačkoliv je problém situace lidí bez domova ve společnosti již hluboce zakořeněn a existoval již dříve, jeví se jako poměrně nový fenomén, protože například v České Republice bezdomovství oficiálně neexistovalo až do roku 1989. Právní vymezení pojmu týkajícího se lidí bez domova navíc v České Republice stále chybí. Nejčastěji užívaným termínem v zákonech je „**osoba v nepříznivé sociální situaci**“² nebo „**osoby společensky nepřizpůsobené**“ a péči o ně vymezuje zákon O sociálních službách (zákon 108/2006)³.

V českém jazyce se navíc potýkáme s problémem rozlišování mezi pojmy **bezdomovství** a **bezdomovectví**. Mnozí autoři tyto pojmy nerozlišují, ovšem Hradecký (1998: 7) upřednostňuje pojem bezdomovství, který je neutrální před pojmem bezdomovectví, protože pojem bezdomovství pojímá jako situaci, kterou je v našich silách vyřešit, zatímco pojem bezdomovectví vnímá jako trvalý stav, se kterým se nedá nic dělat. Oba pojmy budou v této bakalářské práci používány ve stejném významu.

Těžce definovatelným charakteristickým rysem bezdomovství je skutečnost, že by mělo být posuzováno zejména ve svých příčinách, nikoli v důsledcích. V tomto okamžiku žije na celém světě více než miliarda lidí v neuspokojivých podmínkách a tento počet neustále vzrůstá. Nerovnost a odlišná dostupnost sociálních podmínek k uspokojování lidských potřeb a jejich cílových hodnot vedou k sociální desintegraci a vyřazení osob na okraj společnosti, kde mají zcela nejistou a chatrnou budoucnost (Hradeckí 1996: 22 – 26).

Holpuch (2011: 3., 64.) pojímá bezdomovství jako nový způsob adaptace osob na situaci, ve které se tyto osoby ocitly, když opustily kulturně definované cíle společnosti. Tito lidé využívají stigmatizovaných nástrojů obživy. Dochází k jakémusi zvrácení hodnot. Například žebrání je z pohledu bezdomovců prestižní činností právě

2 Například <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

3 Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

proto, že tato činnost je většinovou společností vnímána jako něco ponižujícího.

Ve své práci se opírám o pojem bezdomovství tak, jak ho vymezuje Hradecký (2007). Bezdomovcem bývá označována osoba, která nemá střechu nad hlavou. Je však důležité si uvědomit, že bezdomovství je součástí širšího procesu marginalizace, který je založen na neschopnosti těchto lidí participovat na takovém způsobu života, který je považován většinou populace za standardní.

Všeobecně uznávanou definici uvádí **FEANTSA**⁴: „Bezdomovectví je absence vlastního trvalého a přiměřeného obydlí. Bezdomovci jsou ti lidé, kteří nejsou schopni získat vlastní, trvalé a přiměřené obydlí, nebo si nejsou schopni takové obydlí udržet kvůli nedostatku finančních prostředků nebo jiným sociálním bariérám.“ Stát se bezdomovcem neznamená pouze přijít o střechu nad hlavou a ztratit zaměstnání, ale znamená to také přijít o sociální vztahy, zázemí, o sociální status. Znamená to stát se vyděděncem společnosti, osobou jenž získala marginální status, který ji odsuzuje k životu na okraji společnosti v nepřijatelných nebo nedostačujících životních podmínkách.

Typologie **ETHOS**⁵ přizpůsobená na české prostředí pojímá domov ve třech oblastech; fyzické, sociální a právní. Fyzická oblast znamená mít přiměřené bydlení, které využívá pouze osoba a její rodina. Prostor pro vlastní soukromí a vytváření společenských vztahů je zahrnut v sociální oblasti. A právní oblast ošetřuje to, zda máme právní důvod k užívání takového prostoru. Z těchto tří oblastí pak vyplývají čtyři kategorie vyloučení z bydlení. Bezdomovci jsou tedy lidé:

- a) **bez střechy nad hlavou**, kteří přežívají buď venku nebo v noclehárnách,
- b) **bez bytu**, kteří přežívají například v ubytovnách pro bezdomovce,
- c) **s nejistým bydlením**, kteří přebývají například u přátel,
- d) **v nevyhovujícím bydlení**, které zahrnuje například boudy, chatrče či squat.

4 FEANTSA (*la Fédération Européenne des Associations Travailant avec les Sans-Abri*) byla založena v roce 1989 jako evropská nevládní organizace, jejímž cílem je odstraňovat a zmírňovat chudobu a sociální vyloučení osob ohrožených bezdomovstvím

5 ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z prostředí v ČR, dostupné z: <http://www.feantsa.org/files/freshstart/Toolkits/Ethos/Leaflet/CZ.pdf>

Přesnější vymezení nabízí tabulka⁶:

Tabulka č.1: Typologie ETHOS přizpůsobená na české prostředí

Koncepční kategorie	Operační kategorie	Druhovú definice	Životní situace	Národní subkategorie
Bez střechy	Osoby přežívající venku	Veřejné prostory nebo venku (na ulici)	Osoby přežívající na ulici nebo ve veřejně přístupných prostorách bez možnosti ubytování	Osoby spící venku (např. ulice, pod mostem, nádraží, letiště, veřejné dopravní prostředky, kanály, jeskyně, odstavené vagony, stany, garáže, prádelny, sklepy a půdy domů, vraky aut)
	Osoby v noclehárně	Noclehárna	Osoby bez obvyklého bydliště, které využívají nízkoprahové noclehárny	Osoby v nízkoprahové noclehárně Osoby sezónně užívané k přenocování prostory zařízení bez lůžek
Bez bytu	Osoby v ubytovnách pro bezdomovce	Azylový dům pro bezdomovce	Osoby v azylových domech s krátkodobým ubytováním	Muži v azylovém domě Ženy v azylovém domě Matky s dětmi v azylovém domě Otcové s dětmi v azylovém domě Úplné rodiny v azylovém domě Osoby v domě na půli cesty
		Přechodná ubytovna	Osoby ve veřejných ubytovnách s krátkodobým ubytováním, které nemají vlastní bydlení	Osoby ve veřejné komerční ubytovně (nemají jinou možnost bydlení) Osoby v přístřeší po vystěhování z bytu
		Přechodné podporované ubytování	Bezdomovci v přechodném bydlení se sociální podporou	Bydlení s podporou výslovně určené pro bezdomovce neexistuje
	Osoby v pobytových zařízeních pro ženy	Pobytové zařízení pro ženy	Ženy ubytované krátkodobě v zařízení z důvodu ohrožení domácím násilím	Ženy ohrožené domácím násilím pobývající na skryté adrese Ženy ohrožené domácím násilím pobývající v azylovém domě
	Osoby v ubytovnách pro imigranty	Přechodné bydlení (azylová zařízení pro žadatele o azyl)	Imigranti v přechodných ubytovnách z důvodu imigrace	Žadatelé o azyl v azylových zařízeních
		Ubytovny pro migrující pracovníky	Osoby v ubytovnách pro migrující pracovníky	Migrující pracovníci – cizinci ve veřejné komerční ubytovně (nemají jinou možnost bydlení)
	Osoby před opuštěním instituce	Věznice a vazební věznice	Bez možnosti bydlení po propuštění	Osoby před opuštěním věznice
Zdravotnická zařízení		Zůstává déle z důvodu	Osoby před opuštěním zdravotnického	

6 Hradecký, I. (2007): *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje o.s., str. 32/33

			absence bydlení	zařízení
		Zařízení pro děti	Bez možnosti bydlení	Osoby před opuštěním dětské instituce Osoby před opuštěním pěstounské péče
	Uživatelé dlouhodobější podpory	Pobytová péče pro starší bezdomovce	Senioři a osoby invalidní dlouhodobě ubytované v azylovém domě	Muži a ženy v seniorském věku nebo invalidé dlouhodobě ubytované v azylovém domě
		Podporované bydlení pro bývalé bezdomovce	Dlouhodobé bydlení s podporou pro bývalé bezdomovce	Bydlení s podporou výslovně určené pro bezdomovce neexistuje
Nejisté bydlení	Osoby žijící v nejistém bydlení	Přechodné bydlení u příbuzných nebo přátel	Přechodné bydlení u příbuzných nebo přátel	Osoby přechodně bydlící u příbuzných nebo přátel (nemají jinou možnost bydlení) Osoby v podnájmu (nemají jinou možnost bydlení)
		Bydlení bez právního nároku	Bydlení bez právního nároku, nezákonné obsazení budovy	Osoby bydlící v bytě bez právního důvodu Osoby v nezákonně obsazené budově
		Nezákonné obsazení pozemku	Nezákonné obsazení pozemku	Osoby na nezákonně obsazeném pozemku (zahradkářské kolonie, zemnice)
	Osoby ohrožené vystěhováním	Výpověď z nájemního bytu	Výpověď z nájemního bytu	Osoby, které dostaly výpověď z nájemního bytu
		Ztráta vlastnictví bytu	Ztráta vlastnictví bytu	Osoby ohrožené vystěhováním z vlastního bytu
	Osoby ohrožené domácím násilím	Policejně zaznamenané domácí násilí	Případy, kdy policie zasáhla k zajištění bezpečí oběti domácího násilí	Osoby ohrožené domácím násilím – policejně zaznamenané případy – oběti
	Osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách	Mobilní obydlí	Mobilní obydlí, které není určeno pro obvyklé bydlení	Osoby žijící v mobilním obydlí, např. maringotka, karavan, hausbót (nemají jinou možnost bydlení)
		Neobvyklá stavba	Nouzový přístřešek, bouda, chatrč, barák	Osoby žijící v budově, která není určena k bydlení, např. osoby žijící na pracovišti, v zahradních chatkách se souhlasem majitele
		Provizorní stavba	Provizorní stavba	Osoby žijící v provizorních stavbách nebo v budovách např. bez kolaudace
	Nevyhovující bydlení	Osoby žijící v nevhodném bydlení	Obydlené neobyvatelné byty	Bydlení v objektu označeném podle národní legislativy jako nevhodné

			k bydlení	
Osoby žijící v přelidněném bytě	Nejvyšší národní norma definující přelidnění	Definované jako překračující nejvyšší normu podle rozměru nebo počtu místností		Osoby žijící v přelidněných bytech

Většinová společnost si představuje bezdomovce, jako muže ve středních letech nevábného vzhledu, který se chová asociálně. Ovšem bezdomovci jsou lidé různého věku, pohlaví a pocházejí z různých společenských vrstev. Bezdomovci mohou být jednak mladí lidé propuštění z dětských domovů, kteří nemajíc žádné sociální zázemí, nejsou schopni se zapojit do společnosti. Bezdomovci mohou být i staří lidé, kteří žijí osamoceně, nemají žádné sociální vazby, bezdomovci mohou být lidé duševně nemocní či osoby tělesně handicapované. Mnoho lidí si neuvědomuje, že propadnutí sociální sítí se může týkat každého z nás. A stačí k tomu pouze pár nešťastných událostí. Díky výzkumu, který jsem prováděla v rámci této práce vím, že přijít o domov jde bohužel i bez vlastního přičinění.

Jako bezdomovci jsou označovány osoby v nejhlubším sociálním vyloučení. Společností jsou vnímáni na jedné straně jako bezpečí ohrožující prvek, na straně druhé s nimi lidé soucítí a jsou jim ochotni pomoci.

Tabulka č. 2⁷: Srovnání statistických údajů o bezdomovcích z Prahy a ciziny.

	EU	USA	ČR
Počet bezdomovců odhad	2,6 – 3,1 mil.	0,5 – 0,7 mil.	35. 000
Procento z celé populace	0,76 – 0,91 %	0,2 – 0,3 %	0,35 %
Procento žen	20 – 30 %	20 – 25 %	10 – 15 %
Věk do 30 let	30 – 50 %	30 – 35 %	Cca 35 %
do 40 let	55 – 75 %	80%	cca 55%
nad 40 let	25 – 45 %	(do 50 let)	cca 45%
nad 60 let	3 – 7 %	cca 7 %	cca 7 %
Choroba, postižení	Cca 65 %	Cca 70 %	90 %
Závislosti	cca 35 %	cca 30 %	50 %
Zkušenosti: dětský domov	20 – 23 %		Cca 25 %
psychiatrická léčebna	14 – 15 %	22 %	cca 15 %
vězení	21 – 32 %	42 %	cca 35 %

Srovnávací údaje podle Mauro Pellegrino: Who, Which and How?

Prameny:

7 Dostupné z: http://www.nadeje.cz/vz/bezdomovstvi_exv.pdf

EU: R. Renard – G. van Menxel, Les sans-abri en Europe, FEANTSA 1993
D. Avramov, Les sans-abri l'Union Européne, FEANTSA 1995
USA: Homeless Information Exchange, N.C.H. Washington 1994
ČR: Naděje (vlastní statistické údaje 1991 - 1995)

1. 2. Sociální (exkluze) vyloučení

Sociální vyloučení obecně znamená vyčlenění osoby či skupiny mimo běžný život většinové společnosti a bezdomovství je jeho extrémním projevem. Štěchová a kol. (2008: 105) pojímá sociální vyloučení jako proces, při kterém jsou jednotlivým osobám nebo skupinám osob kladeny bariéry při přístupu ke zdrojům nezbytným pro zapojení se do sociálních a ekonomických aktivit společnosti jako celku. Sociální vyloučení je především důsledkem chudoby, ale často s ním souvisí i nízké vzdělání a různé formy diskriminace.

Sociální vyloučení zahrnuje ekonomickou, sociální, politickou, ale i kulturní perspektivu a Matoušek (2003: 217) tímto termínem označuje nedostatečný přístup jednotlivce nebo skupiny lidí ke společenským institucím, které zajišťují vzdělání, zdraví a ochranu. Sociální vyloučení znamená život v chudobě, bez přiměřeného obydlí, bez účasti na pracovním trhu ve skupině lidí na okraji společnosti. Příčiny sociálního vyloučení se pohybují od příčin individuálních, jako jsou například nedostatečné sociální dovednosti, nízké vzdělání, špatný psychický a tělesný stav, až po příčiny systémové, jakými jsou třeba vysoká úroveň kriminality, nezaměstnanost či chybění zdravotního a sociálního pojištění. „Boj proti sociálnímu vyloučení je jedním z cílů sociální politiky soudobých západních států“.

Mareš a kol. (2007: 13-14) sociální exkluzí označuje celou řadu konkrétních mechanismů, se kterými se setkáváme ve většině společností. V současných průmyslově rozvinutých zemích je sociální exkluze chápána jako stav, „kdy jedinec nebo kolektivita neparticipuje plně na ekonomickém, politickém a sociálním životě společnosti a/nebo kdy jim jejich omezené příjmy a ostatní zdroje neumožňují dosáhnout životního standardu, považovaného v jejich společnosti za přijatelný.“

1. 3. Sociální kapitál

Podle teorie J. Colemana⁸ je **sociální kapitál** souhrnem společenských vztahů, sdílených hodnot a postojů, vzájemné důvěry a charakteristik sociální struktury, jež usnadňují určité skupině dosáhnout společného cíle. Sociální kapitál tkví ve struktuře vztahů mezi aktéry a je tedy aspektem sociální struktury.

Matoušek (2003: 208) tímto Colemanovým pojmem označuje společenské normy, které se vztahují k sociálním vazbám, které lidé využívají ke svému společenskému uplatnění. Pro dítě je primárním sociálním kapitálem rodina a její postavení a vztahy uvnitř, pro dospělého jsou sociálním kapitálem všechny sociální vazby a jejich normy.

Podle Bourdiera (2000: 128) závisí **sociální kapitál** na členství ve skupině nebo sociální síti, která svému členovi přiděluje a zároveň zvyšuje uznání a prestiž.

1. 4. Kulturní kapitál

V Bourdierově pojetí (2000: 127/128) je **kulturní kapitál** závislý na úrovni socializace a vzdělání a je dělen do tří forem; inkorponované, objektivní a institucionalizované. **Inkorporovaná** forma je součástí habitusu sociálního aktéra. Habitus představuje systémy trvalých dispozic v jejichž důsledku vnímáme a hodnotíme svět. Jde o obecný rys jednání jedince v nejrůznějších situacích a oblastech praxe. **Objektivní** forma kulturního kapitálu se týká kulturních statků materiální povahy a třetí forma, **institucionalizovaná** jedincům umožňuje srovnání oficiální kvalifikace, jež pak vede ke stanovení hodnoty daného jedince na trhu práce. Každý jedinec se snaží získat co nejvyšší sociální postavení a zároveň se snaží začlenit do co nejvyšší sociální vrstvy. Prostředkem k přivlastnění symbolického vlastnictví, které je společností oceňováno je právě kulturní kapitál.

1. 5. Socializace

Bez povšimnutí by také nemělo zůstat to, jaký může mít pro člověka vliv socializace na možný propad sociální sítí. **Socializace** je celoživotní proces, kterým se

8 In VESELÝ, A. (2007): *Sociální kapitál v teorii J. Colemana*, dostupný z [http:// www.socioweb.cz](http://www.socioweb.cz)

lidé učí a vstřebávají společenské hodnoty a normy. To, jakým se staneme člověkem, včetně našeho chování, ambicí, sociálního vnímání a jednání do značné míry závisí na tom, v jakém prostředí vyrůstáme. Mezi hlavní socializační činitele patří škola ale také prostředí, ve kterém se člověk pohybuje a také působení peer prvku, tedy vrstevníků. Nejvýznamějším socializačním činitelem však stále byla a je rodina.

Pro Matouška (2003: 205) je socializace proces utváření osobnosti člověka spočívající ve vytváření sociálních vazeb s ostatními lidmi. Socializace probíhá primárně v rodině nebo prostředí, které ji nahrazuje, sekundárně probíhá ve vzdělávacích a dalších prostředích, do kterých se dítě dostává.

To, jak se vyrovnáváme se světem, je pro nás jakýmsi nástrojem pro dosažení cílů, které slouží k uspokojování našich potřeb. Těmito nástroji se uplatňujeme ve světě přírody, společnosti, ale také, když jednáme vůči sami sobě. Do naší osobnosti se hluboce vtiskují vztahy, jejichž psychickou blízkost jsme si vytvořili sami, ale také ty které nám byly vnuceny. Společnost nás ve všech svých formách duševně determinuje a účast na celospolečenském životě přinejmenším tvoří stálé pozadí našeho osobního života (Říčan 2004: 56-59).

Je třeba si uvědomit, jak důležitým činitelem pro vývoj osobnosti socializace je. Odráží se v ní především genderová diskriminace, která se projevuje ve všech společnostech světa. Pro ženy o nichž tato práce vznikla se pak bezdomovství pojí s diskriminací na základě pohlaví, což tuto situaci ještě zhoršuje.

1. 6. Rodina

Matoušek (2003: 187) ve slovníku sociální práce definuje rodinu jako skupinu lidí spojenou pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků. Ovšem v širším významu se jako rodina začíná považovat i skupina lidí, která se ustavila na základě vzájemné náklonosti. Podle počtu osob a generací tvořící rodinu se rodina dělí buď na nukleární nebo rozšířenou. Rodina, do které se člověk narodí se označuje pojmem orientační, zatímco prokreační rodina je vytvářena sňatkem nebo tím, že člověk má děti. Moderní rodina ve vyspělých společnostech světa má různý charakter a funkce. Tato situace je založena především na změně společenského klimatu, ve kterém má individuální svoboda a uplatnění na trhu práce vysokou hodnotu. Hlavní funkce současné rodiny jsou výchova dětí a emocionální podpora.

Singly (1999 :88) tvrdí, že různé sociální vrstvy nežijí podle stejných sociálních

modelů, a že každá sociální skupina má svůj typ rodiny. Sociálně slabší rodiny charakterizuje uzavření do domácnosti, protože mají jen málo prostředků k vítězství na poli sociální konkurence panující vně rodiny. Z hlediska vztahů mezi pohlavími je současná rodina charakterizována citelným snížením závislosti ženy na muži. Ovšem diferenciací mezi pohlavími stále přetvárá ve všech stránkách rodinného života, ačkoliv dochází ke zvýšení pocitů unikání tomuto rozlišování díky větším kompromisům mezi manželi.

Renzetti a kol. (2005: 264) uvádí že mužům a ženám jsou v rodině přisuzovány úkoly na základě jejich pohlaví. Žena má v tradiční nukleární rodině expresivní rodinnou roli, v jejímž rámci vede domácnost a stará se o členy rodiny, zatímco muži je přisuzována instrumentální rodinná role, která spočívá ve finančním zajišťování rodiny a v rozhodování v zásadních otázkách, jež se týkají rodiny.

2. Příčiny bezdomovství

2. 1. Rizikové faktory

Příčin, které vedou k propadu sociální sítě je celá řada. Patří sem zejména ztráta bydlení, extrémní zadluženost, závislosti různého druhu (alkohol, drogy, gambling), duševní poruchy a psychická onemocnění, dlouhodobá nezaměstnanost a nízký příjem, dále vztahové problémy v rodině a rozvod, velmi nízké vzdělání, ale také neinformovanost a neznalost svých práv. Příčinou propadu sociální sítě je potom zejména působení několika těchto faktorů zároveň.

Ztráta bydlení a následná situace života bez domova vzniká většinou díky neschopnosti platit nájemné nebo vlivem rozpadu rodiny jako celku. Příčinou neschopnosti platit nájemné je zejména ztráta zaměstnání nebo velmi nízký příjem. Tato situace se často ještě zhoršuje tím, že se lidé tuto situaci snaží řešit různými půjčkami, což mnohdy vede k vytvoření dluhů a tedy ještě k hlubšímu propadu sociální sítě. Mnoho lidí se v takových situacích nedokáže se svým životem vyrovnat a začínají se u nich objevovat psychické poruchy. Ty často vedou ke snaze řešit problémy nešťastným způsobem, tedy útekem k návykovým látkám a chování. Mnoho lidí se tedy stává

závislími na drogách, alkoholu nebo na hraní hazardních her. Tyto stavy ovšem nemusí být pouze výsledkem propadu sociální sítě, ale zároveň mohou být i jeho příčinou. Jednou z těch častějších příčin především mužské bezdomovecké populace.

Je tedy zřejmé, že bezdomovství nemá jen jednu příčinu, ale je výsledkem spojení několika rizikových faktorů. Hradečtí (1996: 33) k tomu říkají, že „spirála vyloučenosti je proces, který souvisí s nezaměstnaností a nízkými příjmy, ztrátou bydlení, nerovnostmi mezi muži a ženami, nevyvážeností rodinného života, nízkým vzděláním a nekvalifikovaností, malými příležitostmi jichž se lidem dostává se zdravotní péčí, zabezpečením ve stáří, s občanstvím a dalšími jevy.“

Mezi nejčastější příčiny bezdomovství tedy patří:

- ztráta bydlení
- ztráta zaměstnání
- extrémní zadluženost
- závislosti různého druhu (alkohol, drogy, gambling)
- duševní poruchy a psychická onemocnění
- dlouhodobá nezaměstnanost a nízký příjem
- vztahové problémy
- velmi nízké vzdělání
- opuštění vězení, psychiatrických léčeben a dětských domovů
- nedostatek cenově dostupného bydlení
- stáří a osamělost
- uprchlictví a migrace

2. 2. Objektivní a subjektivní faktory bezdomovství

O chudobě a s ní souvisejícím sociálním vyloučením rozhodují objektivní a subjektivní faktory. **Objektivní faktory** ovlivňuje například sociální politika státu či sociální zákonodárství. Tyto faktory mohou působit zejména na dodržování lidských práv a udržování rovných příležitostí pro všechny občany. Objektivní faktory působí na

mnoho oblastí, jež jsou ale individuálním jedincem jen těžko ovlivnitelné. Jedná se například o oblasti zabezpečení ve stáří a nemoci, zapojení mládeže do trhu práce, rovnost mužů a žen, sociální zákonodárství, kriminalitu a dále o problémy menšin, migrace a exilu. **Subjektivní faktory** naopak ovlivňuje jedinec, rodina, charakter, věk či společenské skupiny. Faktory subjektivní i objektivní ovlivňují bezdomovectví působením v nejrůznějších kombinacích a obměnách, ovšem základní konstantou těchto faktorů je, že bezdomovci žijí svůj život ve výrazné chudobě (Hradečtí 1996: 33/34). Hradečtí (1996: 33/34) uvádějí, že subjektivní faktory lze uspořádat do čtyř kategorií, kterými jsou:

- a) **faktory materiální** (které se týkají bydlení a zaměstnání),
- b) **faktory vztahové** (týkající se rodinných vztahů a sociálních vztahů mezi různými lidmi),
- c) **faktory osobní** (ty se týkají zejména psychické predispozice a zvládnání nejrůznějších situací v životě jedince),
- d) **faktory institucionální** (které se týkají opouštění institucí jako jsou vězení, ústavy či dětské domovy).

2.3. Trajektorie „cest ke dnu“

V souvislosti s faktory ovlivňujícími vznik bezdomovství by se dalo mluvit i o trajektoriích, jež mohou vést až k propadu sociální sítě. V rámci této práce pracuji se třemi variantami trajektorií „cest ke dnu“, které vedly k propadu sociální sítě, a které byly v dlouhodobém výzkumu nalezeny jako stěžejní (Prudký L., Šmídová M. 2011). Konkrétně se jedná o:

➤ **Dlouhodobou trajektorii**, opřenou o východisko založeném na velmi nízké základní úrovni sociálního a kulturního kapitálu, včetně navazující životní dráhy, která tuto výchozí situaci umocňuje, včetně vězení a návratu z vězení, dětských domovů a odchodů z nich, apod.

- **Krátkodobou trajektorii** opřenu o propad do stavu bez domova prostřednictvím shluku několika negativních okolností (vysoké zadlužení, nezaměstnanost, případně nemoc, ztráta postavení rodiny – obvykle rozpad, často kompenzace alkoholem, apod.)
- **Fyzické či psychické stavy a situace mimo normu**, tedy trajektorie „cest ke dnu“ založená na základě zjevné či skryté nemoci, nejčastěji na nediagnostikovaných psychických onemocnění.

3. Formy bezdomovství

Jak již bylo řečeno, typologie ETHOS přizpůsobená na české prostředí pojímá domov ve třech oblastech; fyzické, sociální a právní. Z těchto tří oblastí pak vyplívají čtyři kategorie vyloučení z bydlení (viz. tabulka č.1). Bezdomovci jsou tedy lidé bez střechy nad hlavou (to jsou lidé, kteří přežívají buď na ulici nebo nemají obvyklé bydliště a využívají nízkoprahové noclehárny), lidé bez bytu (to jsou lidé přežívající například v ubytovnách pro bezdomovce nebo lidé před opuštěním institucí či uživatelé dlouhodobější podpory), lidé s nejistým bydlením (což jsou lidé žijící v neobvyklých a provizorních stavbách, lidé ohrožení domácím násilím nebo vystěhováním) a lidé v nevyhovujícím bydlení (tato kategorie zahrnuje osoby žijící v nevhodném bydlení a osoby žijící v přelidněném bytě).

Štěchová a kol. (2008: 21) uvádějí, že bezdomovství může být **zjevné**, to jsou lidé, kteří žijí na ulici, přespávají na nádražích, v parcích nebo v tramvajích. Ačkoliv se tato skupina bezdomovců jeví jako nejviditelnější, není ale zároveň skupinou největší. Další formou bezdomovství je bezdomovství **skryté**. To jsou lidé, kteří jsou sice bez domova, ale nevyhledávají veřejné služby, tudíž nejsou ani evidováni. Jejich počet může být vysoký. Posledním typem bezdomovství je bezdomovství **potencionální**. Do této kategorie spadají lidé, kterým bezdomovství reálně hrozí, nebo čekají na propuštění ze zařízení jakými jsou například dětské domovy, psychiatrické léčebny či věznice. Skupinu potencionálního bezdomovství nám pak uzavírají imigranti, přistěhovalci a azylanti.

3. 1. Zjevné bezdomovství

Zjevné bezdomovce potkáváme běžně na ulicích či v dopravních prostředcích. Toto jsou lidé, kteří vyhledávají sociální služby. Do skupiny zjevného bezdomovství by patřili lidé bez střechy z typologie ETHOS.

3. 2. Skryté bezdomovství

Skrytým bezdomovstvím můžeme označit tu skupinu osob, která využívá různých dočasných forem bydlení, jako jsou například nebytové prostory, opuštěná stavení či bydlení u přátel nebo známých. Tento typ lidí využívá různé charitativní a sociální instituce méně často a předpokládá se, že počet těchto osob může mnohokrát převyšovat skupinu zjevného bezdomovství. Skrytí bezdomovci jsou především lidé propuštění z institucionalizovaných zařízení, jako jsou věznice, psychiatrické léčebny a dětské domovy. Tito lidé se stávají bezdomovci díky nejrůznějším příčinám, především kvůli nedostatečné vybavenosti pro zapojení se do života většinové společnosti. Často nemají žádné sociální vazby, tudíž ani nemají kam jít, nemohou najít práci, čelí různým bariérám a tak snáze podlehnou životu bez domova (Hradečtí 1996: 32). Ženy se řadí především mezi skryté bezdomovce. V rámci typologie ETHOS by sem spadali lidé v nevyhovujícím bydlení.

3. 3. Potenciální bezdomovství

Fenomén populace potenciálního bezdomovství neustále vzrůstá a počet lidí ohrožených bezdomovstvím se stále zvětšuje. Potenciální bezdomovci jsou lidé, kteří žijí v těžkých životních podmínkách vlivem nejrůznějších okolností, například mají rodinné nebo osobní problémy týkající se psychického zdraví, nebo mají problém udržet si bydlení. Do skupiny potenciálního bezdomovství spadají především lidé čekající na propuštění z institucí jako jsou dětské domovy, psychiatrické léčebny a vězení a dále pak azylanti a imigranté (Hradecký a kol. 1996: 32). V rámci typologie ETHOS by do této kategorie spadali lidé bez bytu a v nejistém bydlení.

4. Bezdomovství u různých skupin

4. 1. Bezdomovství u dívek

Mezi lidmi bez domova se neustále častěji objevují velmi mladé dívky, které z nejrůznějších důvodů buď opustily nebo byly vyhnány z dětských domovů, výchovných ústavů či domova. Většinou tyto dívky propadají bezútěšné spirále života na ulici, která je zneužije, zinvalidizuje a mnohdy i zničí (Hradecký a kol. 1996: 43).

4. 2. Bezdomovství u žen

V rámci ekonomických a sociálních podmínek, které panují ve společnosti, jsou ženy vystaveny mimořádnému riziku, protože postavení žen ve společnosti, ačkoli se tuto skutečnost snaží mnozí zastírat, je stále problematické. „Stereotypní role mužů a žen ve společnosti ukazuje na nutnost vzájemného propojení tvůrčích schopností mužů i žen, na nutnost větší solidarity v pracovním i rodinném životě“ (Hradecký a kol. 1996: 43).

Hradecký a kol. (1996: 44) v souvislosti s bezdomovstvím u žen mluví o znepokojivém růstu počtu těchto žen a jejich dětí. Takovéto ženy pocházejí z nejvíce znevýhodněných vrstev společnosti. Sociální stigma bezdomovství není společností přijatelné u mužů, natož pak u žen, u nichž vyvolává ještě větší pocity odporu a nepřátelství. Z tohoto důvodu vyhledávají ženy různá společenství a žijí v nejrozmanitějších podmínkách, kterými se snaží utajit svou nešťastnou situaci. Proto častěji než muži volí formu skrytého bezdomovství. Ženy ve svém životě musejí čelit větším nesnázím, obtížím a překážkám nežli muži.

Ovšem i ženy bezdomovkyně, stejně jako muži, se neustále snaží vypořádat se s nastalou situací a bojují proti ní s možná ještě větší vervou a snaží se vzít svůj osud do vlastních rukou a začlenit se zpátky do majoritní společnosti.

4. 3. Bezdomovství u mužů

U mužů má bezdomovství většinou veřejný charakter a mezi hlavní příčiny propadu sociální sítě patří zejména faktory materiální, které se týkají ztráty bydlení či

zaměstnání a faktory osobní, které zahrnují například závislosti na drogách, alkoholu a hazardních hrách, nemoc nebo stáří. Muži jsou často socializováni k separaci, tudíž i muži bezdomovci nebyli většinou nikdy ženatí nebo rozvedení. Mají mnohem méně sociálních vazeb než ženy (Hradečtí 1996: 45). Veřejností jsou bezdomovci vnímáni jako „smečka špinavých pobudů, štítících se práce, nebezpečných asociálů a bezcitných obejdů“.

4. 4. Rozdíly v bezdomovství mužů a žen

Díky tomu, že je bezdomovství u mužů zjevnější než u žen, častěji se ve vztahu s bezdomovstvím mluví o mužích.

Hradečtí (1996: 43) konstatují, že příčiny bezdomovství se u mužů a žen liší. U mužů mezi hlavní příčiny patří faktory materiální, které zahrnují například ztrátu bydlení či zaměstnání a faktory osobní zahrnující například závislosti, nemoc nebo stáří. U mužů má bezdomovství především veřejný charakter, zatímco ženy se většinou řadí do skupiny skrytého bezdomovství. Nejčastější příčinou bezdomovství u žen jsou zejména faktory vztahové, tedy například problémy rodinné či partnerské, které vedou k ženinu propadu sociální sítě. Mnohé ženy řeší vztahové problémy tím, že přebývají u příbuzných nebo známých, mnohdy se také vrací ke svému bývalému partnerovi, čímž se bludný kruh uzavírá. Často spolu s ženou propadají sociální sítě i její nezaopatřené děti. Muži bezdomovci většinou nebyli nikdy ženatí, rozvedení nebo separovaní. Naopak ženy bezdomovkyně jsou většinou vdané nebo rozvedené, jen malý počet bezdomovkyň je svobodných. Ženy více než muži jsou schopny a ochotny jednat, jsou spolehlivější a cílevědomější. Muži vykazují podrážděnost, sebestřednost, nepřátelství vůči jiným osobám, cítí se poníženi, jsou zatrpklí a cítí křivdu na nich spáchanou. Ženy bez domova jsou oproti tomu plaché, nespělé a bázlivé, ovšem vykazují více sebekázně, kooperativy a adaptability nežli muži. Oběma pohlavím je společná vertikální mobilita, ovšem málokdy se člověku postiženému bezdomovstvím podaří posunout se po společenském žebříčku směrem nahoru.

5. Práce s bezdomovstvím

5. 1. Akutní péče

V případech, kdy dochází k ohrožení zdraví a života člověka se poskytuje akutní péče. Akutní péče spočívá především v terénní práci, tedy pomoci osobám v nepříznivé sociální situaci, komunikaci, poradenství a poskytnutí základních služeb, jakými jsou například strava, oděv, hygiena a zdravotní péče potřebným lidem. Případně se v rámci akutní péče zprostředkovává pomoc při brigádách a krátkodobých pracích.

5. 2. Prevence bezdomovství

Základ primární prevence spočívá v sociální politice státu, krajů a obcí, která by měla zahrnovat vytváření podmínek pro to, aby sociální sítě propadlo co nejméně lidí a to nejen z důvodů humanitárních, ale i proto, že preventivní aktivity jsou podstatně levnější než pomoc následná.

Hradecký (1996: 54) uvádí, že primární prevence sociálního vyloučení, by měla začínat ve fungující rodině, která je silná a vlivná na své děti. Pokud rodina sama nedokáže obstát, měly by jí pomoci příbuzenské a sousedské vztahy. Dalším významným preventivním činitelem jsou formální i neformální občanské iniciativy, kde se snaží dobrovolníci ovlivnit myšlení a jednání potřebných k lepšímu.

Štěchová a kol. (2008: 99) pojmají preventivní aktivity jako veškeré aktivity, které vyvíjí státní, veřejnoprávní i soukromé subjekty. V našich podmínkách se preventivní aktivity bezdomovství zaměřují dvěma základními směry, které spočívají v omezování faktorů, které vedou k bezdomovství a v reintegraci stávajících bezdomovců zpět do majoritní společnosti. Tyto aktivity probíhají v rámci primární, sekundární a terciální prevence.

V rámci **primární a sekundární prevence** jde zejména o vytipování rizikových skupin obyvatelstva a následnou sociální práci s těmito skupinami. Jedná se především o ty osoby, které mají dlouhodobé a opakované problémy s různými poplatky za bydlení, dále o ty, které opouštějí různé druhy ústavních zařízení, osoby dlouhodobě nezaměstnané, psychicky nemocné a v neposlední řadě o starší osamělé osoby, které již ztratily veškeré sociální vazby.

Pro oblast **terciální prevence** je základním faktorem zejména rychlá reakce příslušných institucí, která by měla být založena na výměně informací mezi různými zainteresovanými institucemi. Takovéto informace by měly vést „k rychlé identifikaci nových bezdomovců a k adekvátním rozhodnutím, jak dále postupovat při jejich reintegraci“.

Nutnou součástí prevence bezdomovství by mělo být především zabránění tomu, aby vznikali noví bezdomovci. Tedy prevence ztráty bydlení, snadná dostupnost bytů pro mladé a informovanost o možnostech pomoci. Z různých diskusí totiž vyplynulo, že mnozí lidé si ani nejsou vědomi svých práv a v případě propadu sociální sítě by ani nevěděli na koho se obrátit (Mikeszová 2010: 24).

6. Sociální služby

Hutař a kol. (2006: 4) uvádí, že v zákonu o sociálních službách⁹ se rozlišuje mezi službami sociální péče a službami sociální prevence podle typu sociální situace. **Služby sociální péče** mají za cíl pomoci zajistit osobám, jejichž stav to vylučuje, fyzickou a psychickou soběstačnost a co nejvyšší možné zapojení těchto osob do běžného života společnosti. **Služby sociální prevence** by měly sloužit osobám v nepříznivé sociální situaci, do které se osoby dostaly z nejrůznějších důvodů (životní návyky, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a jiné). Tyto služby by měly v podstatě zabránit sociálnímu vyloučení osob a zároveň by měly „chránit společnost před vznikem a šířením společenských jevů“.

Ministerstvo práce a sociálních věcí¹⁰ uvádí, že prostřednictvím sociálních služeb je zajišťována pomoc v nejrůznějších oblastech společenského systému, jakými jsou například pomoc při prosazování svých práv a zájmů, poskytování informací, pomoc při péči o vlastní osobu a zajištění stravování a ubytování. Cílem služeb je mimo jiné rozvíjení schopností uživatelů těchto služeb, snižování sociálních a zdravotních rizik spojených se způsobem života jedinců a podpora rozvoje životního stylu obyvatelstva. Součástí všech druhů sociálních služeb je sociální poradenství, které

9 Vyšel ve Sbírce zákonů dne 31. března 2006, úplné znění v částce 37 pod číslem 108/2006 Sb., dostupné z: www.nrzp.cz

10 Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/9>

slouží osobám v nepříznivé sociální situaci k získávání informací potřebných k řešení této situace. Sociální služby jsou poskytovány buď za úplatu, nebo bezplatně.

6. 1. Poskytovatelé sociálních služeb

Sociální služby v České Republice poskytují podle Ministerstva práce a sociálních věcí poskytují¹¹:

- a) **Obce a kraje**, které nejenže dbají na vytváření vhodných podmínek pro rozvoj sociálních služeb, ale také sami zřizují organizace poskytující sociální služby.
- b) **Nestátní neziskové organizace a fyzické osoby**, jež nabízejí široké spektrum sociálních služeb, se řadí mezi nejvýznamější poskytovatele sociálních služeb.
- c) **Ministerstvo práce a sociálních věcí**, které je aktuálně zřizovatelem pěti specializovaných ústavů sociální péče.

6. 2. Druhy sociálních služeb

Sociální služby upravené zákonem, které se týkají problematiky bezdomovství, jsou tedy služby sociální péče a služby sociální prevence. Na služby poskytované azylovými domy a domy na půl cesty musí být vždy uzavřena písemná smlouva. Hutař a kol. (2006: 10 – 14) ve vztahu s bezdomovstvím uvádí tyto služby vyplývající ze zákona o sociálních službách:

- a) **azylové domy** – jsou určeny osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Azylové domy poskytují pobytové služby na přechodnou dobu. Další služby, které jsou zde poskytovány, jsou například pomoc při zajištění stravy, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů jednotlivých osob. Osobám, které zůstaly bez domova, může být poskytnuto několik forem azylového bydlení, které uvádí Matoušek a kol. (2010: 323). Krátkodobé azylové ubytování slouží klientům k překlenutí krizové situace. Klienti zde nacházejí azyl po dobu několika dní, maximálně týdnů. Dalším typem je střednědobé azylové ubytování v délce několika týdnů až měsíců. Tato služba předpokládá aktivní snahu klienta a jeho

¹¹ Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/9#sspd>

návrat k soběstačnosti. Posledním typem azylového bydlení je dlouhodobé azylové ubytování. Dlouhodobý azyl se poskytuje na několik měsíců až let a jeho cílem je nácvik samostatnosti a převzetí odpovědnosti za svůj vlastní život. Dlouhodobý azyl poskytují azylové domy pro muže, ženy, matky s dětmi a domy na půl cesty.

Tabulka č. 3: Azylové domy – počty klientů podle krajů (výtah ze statistických ročenek MPSV).

	2007			2009			2010		
	děti	muži	ženy	děti	muži	ženy	děti	muži	ženy
Hlavní město Praha	493	683	282	177	241	240	190	336	246
Středočeský kraj	485	127	214	94	81	171	117	81	146
Jihočeský kraj	277	78	237	90	57	88	58	49	110
Plzeňský kraj	387	203	296	77	33	105	79	23	100
Karlovarský kraj	88	20	53	23	56	16	9	64	24
Ústecký kraj	240	306	176	105	203	142	111	192	182
Liberecký kraj	57	167	52	28	46	36	17	51	36
Královéhradecký kraj	286	124	204	43	67	101	144	67	104
Pardubický kraj	178	21	96	50	13	55	65	23	39
Kraj Vysočina	128	106	70	62	64	75	31	69	57
Jihomoravský kraj	601	307	425	148	215	284	152	226	346
Olomoucký kraj	242	302	205	49	178	116	128	240	114
Zlínský kraj	307	303	179	26	126	159	9	170	90
Moravskoslezský kraj	570	493	443	212	350	295	241	387	319
CELKEM	4339	3240	2932	1184	1730	1883	1351	1978	1913
b.i.	1,00 0	1,000	1,000	0,272	0,533	0,642	0,311	0,608	0,652

b) domy na půl cesty – tato zařízení poskytují pobytové služby osobám do šestadvaceti let věku, které po dovršení plnoletosti opouštějí různá školská a jiná zařízení pro péči o děti a mládež. Službami, které se zde nabízejí, jsou mimo jiné například terapeutické činnosti a zprostředkování kontaktu se společenským prostředím.

c) krizová pomoc – tato služba je lidem poskytována ambulantně nebo pobytově na přechodnou dobu v případě, kdy lidé nedokáží vlastními silami řešit situaci, která je ohrožuje na zdraví nebo životě. Krizová pomoc se poskytuje bezpoplatně.

d) nízkoprahová denní centra - zde se poskytuje pomoc při osobní hygieně a poskytnutí stravy osobám bez přístřeší. Nízkoprahová denní centra poskytují pomoc pouze ambulantně.

e) noclehárny - v těchto zařízeních jsou poskytovány služby osobám bez přístřeší, které chtějí využít možnosti hygieny a přenocování.

f) terénní programy – tyto služby poskytují zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a pomoc při prosazování práv a zájmů osobám, jež se řadí mezi sociálně ohrožené. Jsou to například problémové děti a mládež, uživatelé návykových látek a lidé žijící v sociálně vyloučených lokalitách a osoby bez přístřeší.

7. Organizace pracující s bezdomovci

Matoušek a kol. (2010: 328) zmiňuje charakteristický rys organizací pracujících s bezdomovci. Většina organizací v České Republice je přímo spojena s nějakou církví nebo se ve svých stanovách opírá o náboženské (křesťanské) principy. To dokazuje, že bezdomovství není novým sociálním jevem, ale je naopak jevem trvale přítomným, na nějž odpovídají tradiční formy dobročinnosti.

Významnou položku při financování sociálních služeb tvoří státní, krajské a obecní dotace. Pravidla a podmínky pro poskytnutí dotace upravuje metodika Ministerstva práce a sociálních věcí v návaznosti na § 101 a § 104 zákona č.108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, a na zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů (rozpočtová pravidla). Dotace ze státního rozpočtu jsou poskytovány na základní druhy a formy sociálních služeb, a dotací se zde rozumí finanční prostředky státního rozpočtu poskytnuté fyzickým či právnickým osobám na stanovený účel.¹²

Organizací pracujících s bezdomovci je celá řada a jedná se převážně o nestátní neziskové organizace (NNO). Osoby a organizace zabývající se lidmi bez domova nebo

¹² Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/11280/metodika_040112.pdf

lidmi ohroženými ztrátou bydlení zastřešuje Sdružení azylových domů (S.A.D.).¹³ Jejich cílem je spolupráce s dalšími organizacemi, které se zabývají lidmi bez přístřeší, vytvoření spolupracující sítě azylových domů a vykonávání poradenské, vzdělávací a informační činnosti určené svým členům. Největšími poskytovateli služeb pro bezdomovce jsou například Armáda spásy, Emauzy, Charita, Diakonie Českobratrské církve evangelické a Naděje, o. s.¹⁴ Poslední zmiňovanou organizací se zde budu zabývat obsírněji, neboť tato práce vznikla především s ohledem na tuto organizaci.

7. 1. Naděje o. s.

Naděje vzniká jako misijní a charitativní organizace 21. srpna 1990 z myšlenky manželů Ilji a Vlastimily Hradeckých. Je to jedno z prvních občanských sdružení, které vzniklo v naší republice po sametové revoluci. Naděje je organizace nepolitická a mezikonfesní, s celostátní působností. Zpočátku se pomoc týkala především uprchlíků. V roce 1991 se činnost přesouvá do Prahy, kde se začíná soustředit nejen na uprchlíky, ale i na naše občany, kteří se ocitli bez prostředků. Vzniká zde Integrovaný program a Program pro třetí věk. Později vzniká ještě Program pro mentálně postižené. Od roku 1992 dochází k extenzivnímu rozvoji Naděje, otevírají se nová střediska po celé republice a vzniká základ organizace v dnešní podobě.

V rámci Naděje funguje pět sociálních programů a to, Integrovaný program, Program pro seniory, Program pro lidi s handicapem, Program pro rodiny a Program pro děti a mládež. S těmito pěti základními programy společně fungují a vzájemně se prolínají ještě Zdravotní program, Misijní program, Program vzdělávání a Program potravinové pomoci.

Posláním Naděje je především prevence chudoby a osamělosti, dále pak prevence sociálního vyloučení a sociální intervence v těch případech, kdy již došlo k sociálnímu propadu. Ve svých zařízeních, nebo i mimo ně, poskytuje Naděje například pomoc morální, sociální, duchovní, zdravotní, právní, poradenskou či vzdělávací. Ke každému klientovi se přistupuje individuálně, podle jeho vlastních potřeb (Hradecká 2000).

¹³ Dostupné z: <http://www.azylovedomy.cz/poslani-a-cile-s-a-d/>

¹⁴ Dostupné z: <http://www.bezdomovci.estranky.cz/clanky/materialy.html>

Tabulka 4.¹⁵ Sociální programy poskytované Nadějí

Tabulka ukazuje programy fungující v různých městech ČR.

Integrační Program	Praha
	Vysoké Mýto
	Česká Třebová
	Plzeň
	Jablonec nad Nisou
	Mladá Boleslav
	Plzeň
	Písek
	Litoměřice
	Roudnice nad Labem
	Liberec
	Kláštorec nad Ohří
Program pro seniory	Nedašov
	Vysoké Mýto
	Brno
	Zlín
Program pro lidi s handicapem	Otrokovice
	Zlín
	Nedašov
	Vsetín
Program pro rodiny	Litomyšl
	Horní Cerekev
Program pro děti a mládež	Litomyšl
	Plzeň
	Písek
	Litoměřice
	Vizovice
Misijní program	Ve všech pobočkách
Program vzdělávání	Pro všechny pobočky

15 Převzato a dáno do tabulky z: Výroční zpráva 2010, dostupné z:
<http://www.nadeje.cz/vz/vz2010sm.pdf>

Integrační program (od roku 1990)

Cílem integračního programu je navrácení jedinců do společnosti. To se týká nejen lidí sociálně vyloučených, ale i těch, kterým tato situace bezprostředně hrozí. Tento program byl původně určen uprchlíkům, dnes však v Praze pomáhá především lidem bez domova, mladým lidem, kteří opouštějí dětské domovy a lidem ohroženým závislostmi (Hradecká 2000: 23).

Program pro seniory (od roku 1991)

Program pro třetí věk je realizován již od roku 1991. V rámci tohoto programu fungují domy pokojného stáří, pečovatelské služby a denní a vícedenní stacionáře. Domy pokojného stáří poskytují trvalé ubytování, stravování, stálou zdravotní péči a další služby.

Pokud senioři mají vlastní domov, jsou jim určeny pečovatelské služby a domácí péče. Aby senioři neztráceli sociální kontakty a mohli svůj život trávit i nadále aktivně, jsou jim určeny denní stacionáře, které mají především charakter společenský, zdravotní a rekondiční (Hradecká 2000: 25).

Program pro lidi s handicapem (od roku 1992)

Program je určen pro děti od tří let až po dospělé se zdravotním postižením především s různými stupni mentálního postižení. Program slouží především ke všestrannému rozvoji mentálně postižených osob a jejich zapojení do společnosti (Hradecká 2000: 27).

Program pro rodiny (od roku 1995)

Tento program vznikl na podporu náhradní rodinné péče a klade důraz na integraci do společnosti. Je propojen s programem pro děti a mládež (Kolektiv autorů, Naděje o.s. 2011)

Program pro děti a mládež (od roku 1997)

Program se zaměřuje na prevenci sociálně patologických jevů a motivaci k získání kvalifikace k dalšímu uplatnění v pozdějším životě dětí a mládeže (Kolektiv autorů, Naděje o.s. 2011).

Misijní program (od roku 1990)

Misijní program je jedním z pilířů Naděje a prolíná se její celou činností. Cílem misijního programu je poskytovat zájemcům nejen bohoslužebná shromáždění a každodenní pobožnosti, ale také prevenci vůči sociálně patologickým jevům a to zejména mezi mladými lidmi (Hradecká 2000: 30).

Program vzdělávání (od roku 2000)

Slouží k udržování, prohlubování a zvyšování kvalifikace všech pracovníků Naděje. Jako vzdělávací instituce získala Naděje v roce 2007 akreditaci Ministerstva práce a sociálních věcí a v roce 2009 akreditaci Ministerstva vnitra (Kolektiv autorů, Naděje o.s. 2011).

Zdravotní program

Zdravotní program je určen především pro bezdomovce. Právě tito lidé bývají zdravotně velmi zanedbáni. Lékař klienty pravidelně vyšetřuje, vyhledává především přenosné choroby a vede klienty k odpovědnosti za vlastní zdraví (Hradecká 2000: 31).

Potravinová pomoc

Potravinová pomoc stála na počátku činnosti Naděje a dnes je realizována především v Integračních programech. V rámci těchto programů je budování tzv. potravinových bank podle Evropské charty potravinových bank.¹⁶ Funkce potravinových bank spočívá v darování a přerozdělování potravin zdarma. Podmínkou je, aby potraviny byly před uplynutím data spotřeby. Potravinové banky vycházejí z principů zásobování, distribuce, činnosti a organizace. Potravinové banky existují díky dobrovolníkům, církevním a sociálním organizacím.

7. 2. Armáda spásy

Armáda spásy, jako občanské sdružení se ustavila v České Republice 17. května 1990, ovšem její kořeny sahají až do roku 1865. Armáda spásy poskytuje všude po světě

¹⁶ Od roku 1984 vznikají potravinové banky po Evropě. Ke konci roku 2004 bylo 13 národních federací. V roce 2005 byly přijaté první německé a maďarské potravinové banky. Česká federace potravinových bank požádala v únoru 2006 o přijetí. <http://81.0.228.46/default.asp?ch=380&typ=1&val=41732&ids=2860>

profesionální a hluboce lidskou péči všem lidem, kteří to potřebují, bez ohledu na jejich rasu, pohlaví a vyznání a zároveň prokazuje praktickým způsobem svou křesťanskou víru. V České Republice činnost Armády spásy zahrnuje pět oblastí: azylové domy a noclehárny, domov seniorů, komunitní centra, vězeňskou péči a centra pro mládež. Pro osoby, které se z nejrůznějších příčin ocitli v extrémní sociální situaci, kterou nejsou schopni řešit vlastními silami, slouží azylové domy. Azylové domy se dělí podle toho, jaké skupině osob slouží na domovy pro muže, ženy a matky s dětmi. Celková kapacita lůžek pro osoby bez domova v ubytovacích zařízeních Armády spásy je v současnosti 770 lůžek. Tuto kapacitu lze v případě potřeby krátkodobě zvýšit a to zejména v zimních měsících.¹⁷

7. 3. Diakonie Českobratrské církve evangelické

Diakonie Českobratrské církve evangelické (ČCE) je druhá největší nestátní nezisková organizace působící na území České Republiky, jež se věnuje poskytování služeb v sociálně – zdravotní, vzdělávací a pastorační oblasti. Diakonie ČCE založila svou činnost na praktické realizaci a zásadách lásky a služby všem potřebným lidem. V rámci této organizace mohou nalézt pomoc lidé bez domova v azylových domech, nízkoprahových denních centrech nebo noclehárnách. Tito lidé jsou kontaktováni pracovníky terénních programů přímo v jejich přirozeném prostředí, na ulici. Diakonie ČCE poskytuje pomoc ve více než 110 zařízeních po celé České Republice a aktuálně poskytuje 126 registrovaných sociálních služeb.¹⁸

7. 4. Charita Česká Republika

Charita Česká Republika je nezisková humanitární organizace s více než stoletou tradicí a zároveň je největším nestátním poskytovatelem sociálně zdravotních služeb u nás. Charita poskytuje pomoc lidem od raného do seniorského věku terénně nebo v jedné z osmi diecézí. Charita praktikuje křesťanské principy a poskytuje služby sociální prevence, služby sociální péče a sociální poradenství. Služby sociální prevence slouží k zabránění propadu sociální sítě osob, kterým tato situace aktuálně hrozí. Cílem těchto

¹⁷ Dostupné z: <http://www.armadaspasy.cz/index.php>

¹⁸ Dostupné z: <http://www.diakonie.cz/o-diakonii/>

služeb je pomoc překonat lidem nepříznivou sociální situaci a zabránění vzniku a šíření nežádoucích jevů ve společnosti.¹⁹

7. 5. Člověk v tísní

Tato společnost se věnuje problematice chudoby a sociálního vyloučení již od roku 1999. V roce 2006 vznikají programy sociální integrace (PSI) nabízející služby určené sociálně vyloučeným osobám či rodinám a zároveň také nabízejí poradenství a asistenci postiženým obcím při plánování jejich dalšího rozvoje. V současné době působí programy sociální prevence ve více jak padesáti městech a obcích České Republiky.²⁰

7. 6. ADRA

ADRA je mezinárodní humanitární organizace působící ve 120 zemích světa a založena byla v roce 1956. ADRA nejenže pomáhá po bezprostředních katastrofách doma i v zahraničí, ale také podporuje dlouhodobé rozvojové programy, které pomáhají ohroženým skupinám převzít kontrolu nad svými vlastními životy. V roce 1992 byla založena ADRA Česká Republika. Tato organizace se každoročně podílí na informační kampani Česko proti chudobě, za účelem zvýšení povědomí o problematice o globální chudobě a to nejen u široké veřejnosti, ale i u českých politiků.²¹

19 Dostupné z: <http://www.charita.cz/o-charite/>

20 Dostupné z: <http://www.clovekvtsni.cz/index2.php?id=113>

21 Dostupné z: <http://www.adra.cz/adra/kdo-jsme>

PRAKTICKÁ ČÁST

III. PRAKTICKÁ ČÁST

8. Přehled metodologie

8. 1. 1. Výzkumný projekt

Ve většině publikací o tématice bezdomovství se setkáváme zejména s muži bezdomovci. Proto jsem si k popisu vybrala osudy žen, které zůstaly bez domova, neboť přibývající počet žen mezi bezdomovci je poměrně novým fenoménem, který si jistě zaslouží bližší prozkoumání.

Zajímaly mě tři varianty trajektorií „cest ke dnu“, které vedly k propadu sociální sítě, a které byly v dlouhodobém výzkumu nalezeny jako stěžejní (Prudký L., Šmídová M., 2011). Pro tyto trajektorie je charakteristická skutečnost, že lidé přijali sami sebe jako exkludované, protože nezvládli běžné potřeby a požadavky života a podle toho také žijí. Tyto trajektorie jsou uvedeny v teoretické části práce v kapitole 2. 3. Jsou to konkrétně:

➤ **A. Dlouhodobá trajektorie**, pro kterou je charakteristický počátek vývoje jedince v neucelené nebo vyloučené rodině a překonávání střetu s požadavky běžného života prostřednictvím náhražkových řešení, jakými jsou například kriminální činnost či závislosti, pojící se s neschopností nebo neochotou najít si zaměstnání. Toto východisko se tedy opírá o velmi nízkou základní úroveň sociálního a kulturního kapitálu, včetně navazující životní dráhy, která tuto výchozí situaci umocňuje, včetně vězení a návratu z vězení, dětských domovů a odchodů z nich, apod. Dlouhodobá trajektorie je stále častější a může nabývat i jiných podob, například se jedná o dlouhodobé pokusy o aktivní přístup k životu, které jsou pronásledovány opakujícími se neúspěchy.

➤ **B. Krátkodobá trajektorie** opřená o propad do stavu bez domova následkem nárazu shlukem určitých událostí. Tato trajektorie se nejčastěji týká kombinace rozpadu rodiny, ztráty zaměstnání a dluhů, které se pojí se ztrátou střechy nad hlavou. I krátkodobá trajektorie nabývá různých podob. Dochází například k řešení uvedených událostí kriminální činností.

➤ **C. Trajektorie založená na fyzických či psychických stavech a situacích mimo normu.** Tedy trajektorie cesty ke dnu vzniklá na základě zjevné či skryté nemoci, nejčastěji vlastně spíše nediagnostikovaných psychických onemocnění.

Centrální výzkumnou otázkou této práce je to, do jaké míry se životní dráhy vybraných žen – klientek Domu Naděje Vršovice – azylového domu, shodují či odlišují od těchto trajektorií (a charakteristik těch, kteří jimi v souboru klientů o.s. Naděje prošli). Jedná se ovšem o srovnávání obecných trajektorií a konkrétních osudů žen, takže srovnávání je možné provést jen v některých obrysech. Je přitom třeba vzít v úvahu, že cesta k bezdomovství je vždy komplexním fenoménem. Faktory se vzájemně ovlivňují a vzniká tak ohrožující spirála problémů.

Základní výzkumnou otázkou této práce tedy je, do jaké míry jsou vybrané varianty trajektorií cest ke dnu podobné skutečným životním cestám vybraných žen. To jsem zjišťovala pomocí rozhovorů s ženami žijícími v Domě Naděje Vršovice – azylovém domě.

V rámci své bakalářské práce jsem uskutečnila 12 hloubkových rozhovorů. První návštěva azylového domu, která se uskutečnila 23.3.2012 byla informativní, kdy jsem se s vedoucí azylového domu domluvila na okolnostech průběhu výzkumu a současně mi byly poskytnuty určité informace o fungování azylového domu. Při další návštěvě 27.3.2012 jsem byla obeznámena s vnitřními předpisy azylového domu a současně jsem jím byla provedena. Při této prohlídce jsem získala důkladné informace ohledně prostředí, chodu a zázemí azylového domu. Následně jsem provedla první sérii rozhovorů. Má třetí návštěva 2.4.2012 spočívala v uskutečnění dalších rozhovorů s klientkami azylového domu. Moje poslední návštěva se uskutečnila 19.4.2012. Při této návštěvě jsem opět provedla sérii rozhovorů s klientkami azylového domu a zároveň jsem ukončila své působení v Domě Naděje Vršovice – azylovém domě. Délka rozhovoru závisela především na ochotě respondentek, v průměru trval rozhovor jednu hodinu.

Tabulka č. 4: Tabulka průběhu návštěv Domu Naděje Vršovice – azylového domu

23.3.2012	- počátek působení v azylovém domě (AD) - rozhovor s vedoucí azylového domu ohledně výzkumného působení v AD a běžného chodu a fungování tohoto zařízení
27.3.2012	- obeznámení s vnitřními předpisy AD - prohlídka AD - provedení první série rozhovorů (provedeny tři rozhovory)
2.4.2012	- provedení druhé série rozhovorů (provedeno celkem pět rozhovorů + dodatek k rozhovoru jedné klientky)
19.4.2012	- provedení třetí série rozhovorů (provedeny celkem čtyři rozhovory) - ukončení výzkumného působení v AD

Podle typologie ETHOS (viz. kapitola 1. 1.) přizpůsobené na české prostředí jsem se v rámci výzkumu pohybovala v kategorii „bez bytu“. Ženy v azylovém domě jsou zde řazeny podle životní situace jako osoby v azylových domech s krátkodobým ubytováním. *„Služba zahrnuje poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, poskytnutí ubytování, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí a výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti. Ubytování, případně poskytnutí stravy se poskytuje za úplatu“ (Hradecký 2007: 35).*

Jako doplňující téma mně zajímal běžný život a provoz v azylovém domě, abych si byla schopna na tuto tematiku vytvořit ucelený obraz a mohla zjistit, do jaké míry se životní dráhy vybraných klientek azylového domu Naděje shodují se třemi zvolenými variantami trajektorií cest ke dnu.

8. 1. 2. Cíl práce

Cílem mé práce bylo zjistit, do jaké míry odpovídá skutečný život klientek, které se účastnily rozhovorů, vybraným variantám trajektorií cest k životu bez domova, respektive spíše porovnání podobností a případně možnost využití těchto trajektorií jako základu pro interpretaci. Zajímaly mě tři možné trajektorie „cest ke dnu“, které mohou vést k propadu sociální sítě, a to trajektorie opřené o východisko založeném na velmi nízké úrovni sociálního a kulturního kapitálu, dále pak trajektorie opřené o propad do

stavu bez domova prostřednictvím shluku několika negativních okolností, a trajektorie týkající se fyzického a psychického zdraví.

8. 1. 3. Výzkumná strategie

Ve své práci jsem použila kvalitativních výzkumných metod, protože jsem hledala porozumění sociálnímu problému, který se nedá zjistit pomocí statistických procedur. Snažila jsem se získat pokud možno vyčerpávající poznatky o zkoumané problematice. Proto jsem zároveň využila interaktivního charakteru těchto metod. Jako opora mi sloužily již vydané publikace k tématice bezdomovectví.

Do Domu Naděje Vršovice – azylového domu jsem vstoupila s jasně vymezeným problémem a začala jsem provádět výzkum sestávající ze souběžného vytváření vzorku, sběru dat, analýzy a interpretace provedených rozhovorů.

Díky příběhům, které vznikly pomocí rozhovorů s vybranými ženami jsem nyní schopna zjistit, jak samy ženy reflektují svou situaci a to, zda se v těchto reflexích objevuje některá varianta vybraných trajektorií „cest ke dnu“.

8. 1. 4. Navrhované techniky sběru dat

Data jsem získávala verbálním dotazováním, při kterém jsem použila polostrukturované rozhovory, za účelem získání jedinečné subjektivní výpovědi informátorky. Polostrukturované rozhovory jsem použila ke zjištění názorů, pocitů či postojů informátorek, za účelem zjištění jejich subjektivních porozumění sociální realitě a jejich prožívání určitých situací. Rozhovory jsem zaznamenávala na diktafon. V průběhu sběru dat jsem neustále evaluovala, zda data vypovídají o sledovaném výzkumném problému. Opírala jsem se o záznamy a transkripce rozhovorů provedených v rámci svého výzkumu. Jako způsob transkripce jsem použila transkripci doslovnou, neboť na počátku výzkumu jsem zcela přesně nevěděla, která všechna data z rozhovorů budu používat. Informátorky jsou v prepisech rozhovorů vedeny anonymně a jejich soukromé údaje jsou od prepisů rozhovorů i nahrávky drženy odděleně (Vaňková 2009/2010).

K rozhovorům jsem přistoupila s připravenými tématy. Podle toho jak rozhovor probíhal jsem kladla doplňující otázky, které mně napadaly v rámci odpovědí informátorek. Informátorky většinou mluvily samy a k doplňujícím otázkám byly stejně ochotné. První tři témata rozhovorů se týkala dlouhodobé trajektorie, především základu pro sociální a kulturní kapitál. Čtvrté a páté téma se vztahovalo ke krátkodobé trajektorii. Protože dotazovanými byly ženy, bylo především založené na rozpadu rodiny a na sociálních vztazích. Šesté téma se týkalo poslední vybrané trajektorie a to psychických a fyzických stavů respondentek. Sedmé a osmé téma se týkalo všech tří trajektorií a poslední, deváté téma rozhovorů, se týkalo současné situace respondentek a bylo pouze jakýmsi doplněním rozhovorů. Témata rozhovorů, která jsem použila byla následující:

1. Původní rodina.

- Jaké jste měla dětství?
- Máte sourozence?

2. Situace v původní rodině.

- Jaká byla ekonomická situace ve vaší původní rodině?
- Jaké jste měla vztahy s ostatními členy rodiny?
- Jakou školu jste studovala?

3. Ekonomická situace ženy po odchodu z původní rodiny?

- V kolika letech a proč jste opustila původní rodinu?
- Co se dělo po odchodu z původní rodiny?
- Našla jste si práci?

4. Prošla žena manželstvím?

- Kolika jste prošla manželstvími?
- Jak manželství probíhalo?
- Jaký jste měla vztah s manželem a jeho příbuznými?

5. Má daná žena děti?

- Kolik máte dětí?
- Jaký s nimi máte vztah?
- Jaký má vztah k dětem jejich otec?
- Snažíte se dětem pomoci, aby nepropadly sociální sítí?

6. Zdravotní stav ženy?

- Jak jste na tom byla zdravotně před propadem sociální sítí?
- Jak jste na tom zdravotně nyní?
- Pobírala jste, nebo pobíráte nějaký invalidní důchod?

7. Jak se stalo, že žena propadla sociální sítí? Příběhy.

- Co považujete za příčinu svého propadu sociální sítí?
- Jaká situace mohla být pro Vás prvním impulsem?
- Jaké sociální služby jste po ztrátě domova začala využívat?
- Mohla byste mi popsat, jak probíhal Váš běžný den před propadem sociální sítí a jak

probíhá Váš běžný den nyní?

8. Setkala se žena ve svém životě s nějakou kriminální činností?

- Setkala jste se s násilným chováním u někoho z Vašeho blízkého okolí?
- Stala jste se obětí nějaké trestné či násilné činnosti, popřípadě jaké?
- Prováděla jste někdy nějakou trestnou činnost?
- Byla jste někdy trestána zákonem?

9. Život v azylovém domě Naděje?

- Jak se Vám líbí v azylovém domě Naděje?
- Jaké máte vztahy s ostatními klientkami?
- Pracujete nebo si hledáte práci?
- Přemýšlíte někdy o budoucnosti?

8. 1. 5. Výběr vzorku; prostředí výzkumu

V kvalitativním výzkumu jde především o to, získat pokud možno vyčerpávající data k dané problematice. Vzorek v kvalitativním výzkumu zastupuje problém. Vzorek byl konstruován s ohledem na výzkumný problém, tedy na to, do jaké míry se životní dráhy vybraných žen shodují či odlišují od zvolených variant trajektorií cest ke dnu. Použila jsem účelový výběr a to proto, protože předmětem mého výzkumu je vymezený sociální jev ve vymezené sociální skupině.

Pro svůj výzkum jsem si vybrala prostředí Domu Naděje Vršovice – azylového domu. Vzorek jsem volila sevřený a homogenní v rámci lokality azylového domu, pohlaví a národnosti. V azylovém domě Naděje v současnosti žije kolem třiceti klientek. Vzorek jsem vybírala na základě doporučení vedoucí azylového domu.

Vzhledem k cílům a výzkumné strategii se jednalo o krátkodobý výzkum v rozmezí od 23.3.2012 do 19.4.2012.

8. 1. 6. Metody vyhodnocování a interpretace získaných dat

Získaná data jsem průběžně analyzovala a tvořila z nich předběžné závěry svých pozorování. Pro analýzu zaznamenaných rozhovorů jsem jako základní analytický postup použila kódování. Základem analýzy bylo provádění tří základních, vzájemně provázaných postupů a to segmentace, kódování a poznámkování, které jsem prováděla souběžně. Segmentace mi sloužila k rozčlenění analyzovaného textu na části, tzv. jednotky analýzy. Kódování je technika, kterou jsem rozříd'ovala a zestručňovala data. Úlohou kódů byla identifikace relevantních jevů, koncentrace příkladů těchto jevů a rozbor jevů tak, abych našla jejich společné znaky, rozdíly, vzorce a struktury. Poznámkování mi sloužilo k zapisování poznámek, úvah a předběžných vysvětlení o datovém materiálu. Poznámkami jsem komentovala vyvořené kódy a předběžně interpretovala analyzovaná data. Systematické vytváření poznámek mi napomohlo k integraci získaných dat do souhrnější podoby a tvořilo základ interpretace. Poznámky jsem si psala od začátku sběru dat a končila jsem se zpracováním výzkumné zprávy (Heřmanský 2009/2010).

8. 1. 7. Hodnocení kvality výzkumu

Hendl (2005: 148) uvádí, že z práce musí být jasně vidět porozumění a vhlad do studovaného problému. Použité postupy jsou transparentní. Vzhledem k tomu, že jsem sledovala relativně malý vzorek, kde jsem se svými informátorkami byla v určitém vztahu, měl by být výzkum důvěryhodný. Kvalita výzkumu by měla být hodnocena podle validity, tedy platnosti zjištěných informací, která je v rámci kvalitativního výzkumu vysoká, reliability, tedy spolehlivosti získaných dat, která je v rámci kvalitativního výzkumu nízká, reflexivity, tedy vědomí způsobu, jak sociální identita, vzdělání a osobnost výzkumníka mohou ovlivnit výzkumný proces a reaktivitu.

Reaktivita znamená, že přítomnost výzkumníka může ovlivnit procesy, na něž je výzkum zaměřen. Výzkum bylo nutné neustále evaluovat.

8. 1. 8. Etické aspekty společenskovedního výzkumu

Podle Ezzeddine a kol. (2009/2010) by etika měla být náplní celého výzkumného procesu. Dodržet by se měly čtyři pilíře etiky v sociálních vědách a to princip dobrovolné participace, důvěryhodnosti, neubližování, správnosti a integrity. Participant výzkumu by měl být plně informován o možných důsledcích své participace ve výzkumu, zároveň si musí být jistý, že informace, které poskytne, nebudou použity proti němu²². Výsledky jsou prezentovány tak, aby nebylo možné respondentky identifikovat. V průběhu výzkumu mohou vyvstat etická dilemata, kdy výzkumník musí řešit, jaké jednání je v dané situaci a kontextu nejvhodnější. Některé etické otázky, které vyvstávají v průběhu výzkumu jsou neřešitelné. Může například dojít k rozporu mezi morálním chováním a právním řádem platným ve výzkumném terénu.

Citlivost vůči otázkám badatelské etiky je nazývána reflexivitou. Být reflexivní v etickém smyslu znamená, že si je výzkumník vědom mikroetických stránek výzkumné praxe, je ostražitý vůči případným etickým dilematům, je připravený je řešit a píše o nich v závěrečné zprávě. Výzkumník by měl usilovat o spravedlivé a rovné zacházení se všemi participanty výzkumu.

Společenský výzkum je situovaný, je jedinečným vztahem konkrétních lidí v konkrétním mocenském kontextu. Mělo by zde tedy platit pravidlo systematicky vytvářené a udržované upřímnosti a rovnosti výzkumníka a zkoumaných osob. Pro výzkumníka by také zároveň mělo platit kritérium partnerství, respektu a nezneužívání. Etický přístup by měl být v souladu s teoretickými východisky výzkumu.

V rámci svého výzkumu jsem se nesešla s žádnými etickými dilematy ani jinými problémy. Celé mé působení v Domě Naděje Vršovice – azylovém domě probíhalo bez sebemenších problémů, jak ze strany mé, tak ze strany vedení azylového domu. Klientky azylového domu k rozhovorům přistupovaly dobrovolně a vesměs pozitivně. Co se týká prezentace výsledků a rozhovorů, je tento aspekt zmíněn v

²² Vzor informovaného souhlasu je přiložen v příloze.

informovaném souhlasu. Všechny získané informace byly použity pouze pro účely výzkumu této bakalářské práce a veškeré rozhovory byly zpracovávány v anonymizované podobě a nemohou být spojovány s jednotlivými klientkami ani kontaktem na jejich osobu. Provedené rozhovory smí být zpracovávány pouze řešitelkou a vedoucím bakalářské práce.

9. Oficiální údaje

9. 1. Dům Naděje Vršovice – azylový dům

Dům Naděje Vršovice se nachází v Rybalkově ulici na Praze 10 a je součástí Integračního programu Naděje. Pomoc tam mohou hledat ženy od osmnácti let, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Toto zařízení je v provozu od října 2004 a donedávna bylo jediným azylovým domem pro ženy. Nyní vznikl další azylový dům pro ženy v Modřanech.

Pobyt v azylovém domě je koncipován tak, aby pomohl klientkám k odchodu do návazného bydlení nebo ubytování. Ženy se zde učí využívat běžně dostupných služeb a informací, obnovují přirozené vztahy a jsou vedeny k získání a udržení zaměstnání nebo jiného stabilního příjmu.

Do cílové skupiny patří tedy ženy od osmnácti let, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci, kterou nejsou schopny řešit vlastními silami. Dříve zde převažovaly ženy, které žily v nejistém nebo nevyhovujícím bydlení. Dnes je tomu jinak, cílová skupina se změnila. Zatímco ubývá žen z ulice, přibývá počet žen, které do azylového domu přicházejí rovnou z bytu nebo z výkonu trestu. Současně přibývá počet týraných žen. Navíc zcela novým fenoménem je vysoký počet žen přicházejících z psychiatrických léčeben. Tyto ženy představují většinu klientek azylového domu Naděje. V mnoha případech se ovšem jedná o jakýsi „začarovaný kruh“, kdy klientka, která přichází z psychiatrické léčebny se po určité době života v azylovém domě opět vrací do psychiatrické léčebny. Jak sama řekla vedoucí azylového domu Naděje, funguje to u nich jako výměnný pobyt s psychiatrickou léčebnou v Bohnicích.

Kontaktní místo pro vstup do služby je nízkoprahové denní centrum Středisko Naděje Praha – U Bulhara a Bolzanova. Ženy mohou být do azylového domu přijaty,

pokud zařízení poskytuje služby, které požadují a dále pokud jim to dovoluje zdravotní stav. Doporučení pro poskytování služeb azylového domu vydává sociální pracovník nízkoprahového centra. Do azylového domu mohou být přijaty i cizinky, ošem pouze pokud mají trvalý pobyt v České Republice. Poté mají právo na stejné služby jako občané České Republiky.

Dříve měl azylový dům Naděje devatenáct lůžek, plus šest míst, která sloužila jako noclehárna. Nyní zařízení poskytuje třicet lůžek na převážně dvou až třílůžkových pokojích. Vzhledem k velkému počtu zájemkyň o služby azylového domu a kapacitě tohoto zařízení, není možné okamžitě vyhovět všem žádostem. Stává se, že zájemkyně musí čekat na umístění do azylového domu i několik měsíců. Služby azylového domu jsou poskytovány na základě písemné smlouvy, kterou uzavírá poskytovatel se zájemkyní. Pobyt by zpravidla neměl přesáhnout délku jednoho roku. Klientky platí za ubytování po dobu prvních tří měsíců 70 Kč za den, dále pak 100 Kč denně.

Služba může být s klientkou ukončena zejména při hrubém porušení pravidel, jako jsou například porušení kázně a agresivní chování vůči ostatním obyvatelkám nebo pracovníkům či užívání návykových látek, jako jsou alkohol a drogy.

V zařízení je poskytováno ubytování, sociální poradenství, potravinová pomoc a křesťanská duchovní služba. V zařízení je také kuchyňka pro přípravu teplé stravy a prací koutek v němž je možno prát své osobní prádlo. Klientky také mohou navštěvovat posilovnu nebo používat počítač. Klientky se také samy podílejí na údržbě a úklidu azylového domu.

Prostředí azylového domu Naděje je příjemné, světlé. Skoro všechny pokoje mají výhled na park, což klientky vnímají velmi kladně. Vše dobře funguje díky příjemnému personálu a také díky práci dobrovolníků. Do domu dochází dobrovolnice, která klientky učí anglickému jazyku a také dobrovolnice, která klientky seznamuje s prací na počítači. Tím se klientkám otevírá nový obzor při hledání pracovních nabídek a vůbec komunikace se světem.

Výroční zpráva Naděje za rok 2010 v rámci pobočky Praha, uvádí tyto počty:

Počet klientů služeb pobočky Praha	
Muži	Ženy
2153	468

Počet klientů azylových zařízení	332
Průměrný počet lůžek	114
Průměrný denní počet klientů	107

10. Rozhovory s vybranými klientkami Domu Naděje Vršovice – azylového domu²³

Rozhovor č.1.

Kdo: Katka

Kde: Dům Naděje Vršovice – azylový dům pro ženy

Věk: 47

Vzdělání: vyučená bez maturity

Děti: dva synové (oba již osamostatnění)

Trestná činnost: ne

Závislosti: ne

Finanční zajištění: nepracuje, zařizuje si invalidní důchod, pobírá sociální dávky

Trajektorie: Kombinace trajektorií A a B. Kde trajektorie A představuje nefungující rodinu s nízkým sociálním kapitálem a trajektorie B je způsobena nešťastným manželstvím.

Poznámka: Rozhovor probíhal v pohodě, informátorka byla dobře naladěna, celkově však byla stručná. Poměrně nepříjemné jí bylo téma dětství, které se snažila okamžitě uzavřít.

Katka vyrůstala v Havlíčkově Brodě u své babičky. S rodiči se nestýká od malička, nemají spolu žádný vztah. Nemá žádné sourozence. Poté, co se v Havlíčkově Brodě vyučila švadlenou se vdala a odešla se svým manželem do Stránčic.

Narodili se jí dva synové, ale manželství nebylo šťastné. Manžel ji bil, nestaral se o ní ani o děti. Díky nešťastnému manželství se Katka začala dostávat na dno. Na úplné dno se dostala po rozvodu, kdy přišla o všechno. Bydlela totiž s manželem v domě jeho matky a když se rozvedli přišla o všechno, neboť vzhledem k tomu, že manžel nic nevlastnil, nemohla nic vysoudit.

Tak se Katka ocitla i s dětmi na ulici. Našla si podnájem a žila s dětmi po podnájmech až do té doby, než se synové osamostatnili. Oba synové i nadále bydlí také po podnájmech. Ačkoliv Katka v podstatě nikdy nežila přímo na ulici byl právě rozvod

²³ V rámci zachování anonymity poskytnutých rozhovorů jsou jména informátorek a názvy lokalit změněny.

ten bod zlomu, od něhož už situace nebyla dobrá.

Druhý bod zlomu nastal, když bydlela na ubytovně v Hloubětíně. Odtud ji záchranka odvezla do nemocnice s celkovým selháním organismu. Vzhledem k jejímu špatnému zdravotnímu stavu se dostala do finančních potíží a už si nadále nemohla dovolit ani ubytovnu a stala se skutečnou bezdomovkyní. Z nemocnice se díky sociální pracovníci dostala do azylového domu Naděje. Zde je spokojená.

Před tím, než se zhoršil Katčín zdravotní stav pracovala na černo. Má tedy dluhy nejen díky zdravotním výlohám, ale i této práci. Ráda by začala opět chodit do práce, aby mohla své dluhy lépe splácet, ale zdraví jí to nedovoluje. V červnu si bude žádat o invalidní důchod.

Rozhovor č.2

Kdo: Blanka

Kde: Dům Naděje Vršovice – azylový dům pro ženy

Věk: 45

Vzdělání: vyučená obuvnice

Děti: čtyři synové a dcera (v kontaktu je pouze s dcerou)

Trestná činnost: drobné krádeže, nikdy nebyla trestána

Závislosti: gamblerství

Finanční zajištění: pracuje jako uklízečka, pobírá invalidní důchod

Trajektorie: Kombinace trajektorií A a B. Trajektorii A představuje nízký sociální kapitál původní rodiny. Blanka žila v nefungující rodině, která se nakonec rozpadla a tak se Blanka dostala do dětského domova. Trajektorii B na cestě ke dnu pak představovala nešťastná manželství, jimiž Blanka prošla.

Poznámka: K přerušení rozhovoru došlo jednou, kdy do místnosti vstoupila jiná klientka azylového domu. Došlo ke krátkému pozdravu a následnému klientčině odchodu. Rozhovor probíhal v pohodě, informátorka byla relativně dobře naladěna, mluvila velmi obsáhle, ale často neuspořádaně.

Blanka se narodila v Praze. Má dva sourozence, starší bratry. Blanka má odmalička astma a díky jejímu zdravotnímu stavu se rodina přestěhovala do Olomouce. Tam začaly její problémy s otčímem, který rodinu týral. V osmi letech se tedy Blanka

ocitá v dětském domově. Zde se Blanka vyučila obuvnicí.

Poté co odešla z dětského domova se vdala a narodil se jí syn. Toto manželství však bylo nešťastné, především díky jejím problémům s tchýní a tak zůstala se synem sama. Vzhledem k tomu, že byl syn neustále nemocný a ona se o něho nedokázala postarat byl jí odebrán z péče. To nesla velmi těžce. Usilovala o navrácení syna do péče, to bylo ale podmíněno prací a stálým bydlištěm.

Blanka se podruhé vdala a odjela do Slaného. Získala trvalé bydliště a práci, syn byl ale mezitím přidělen do péče otce. Blanka se se synem nestýká, protože jí v tom brání bývalý manžel se svou matkou. Syna neviděla již 17 let.

Druhé manželství bylo ještě nešťastnější než to první. Z tohoto manželství má čtyři děti, tři syny a dceru. Manžel měl v anamnéze demenci. To Blance ale nesdělil a dva synové to po něm bohužel zdědili. Mají mozkovou disfunkci, jeden v těžší a druhý v lehčí formě. Manžel navíc pil alkohol, bil je a byl gambler. Blance byla navrhována ústavní péče pro děti, tu ale odmítla s tím, že se o své děti dokáže postarat sama. Jednoho dne se však děti nevrátily ze školy. Byly Blance odebrány bez jejího vědomí. V tu chvíli se jí zhroutil celý svět. Pokusila se o sebevraždu. To se jí nepodařilo. Vzhledem k tomu, že je věřící, vykládala si tento nezdar jako boží vůli.

Manžel ji vyhodil z domu, vyhodil jí věci a udal ji jako zlodějku. Blanka skončila na ulici, propadla gamblerství. Žila po ubytovnách, jeden čas i na faře v Ratajích nad Sázavou.

Po neúspěšném pokusu o sebevraždu se dala zdravotně dopořádku, pobírá ale částečný invalidní důchod. Blanka propadla sociální síti díky nešťastnému manželství, které vyvrcholilo tím, že jí byly státem odebrány děti a manžel jí slovně pošpinil pověst a bez ničeho ji vyhodil na ulici.

V azylovém domě se Blance líbí, věří v lepší zítřky, žije v ní naděje, že se odstěhuje do bytu, který má ve vlastnictví její matka. Doufá, že byt zůstane jí a postará se o stárnoucí matku. Již čtyři roky nehraje, i když sama tvrdí, že je to někdy těžké a musí se hlídat, aby do toho znovu nespadla, protože by to pro ni znamenalo konec. Nyní pracuje jako uklízečka.

Rozhovor č.3

Kdo: Marta

Kde: Dům Naděje Vršovice – azylový dům pro ženy

Věk: 87

Vzdělání: vyučená švadlena prádla

Děti: dva synové a dcera (stýká se pouze s dcerou)

Trestná činnost: ne

Závislosti: ne

Finanční zajištění: pobírá starobní důchod

Trajektorie: trajektorie B opřena o jednu negativní událost, kdy domácí Martu i s ostatními obyvateli vyhazuje z bytu.

Poznámka: K přerušení rozhovoru nedošlo. Rozhovor probíhla v pohodě, informátorka byla dobře naladěna.

Marta se narodila v roce 1925. Měla krásné dětství, rodiče ji rozmazlovali, protože byla jedináček. Tatínek pocházel z Bavorska.

Za války se dva roky učila švadlenou prádla. Později se ale šití nevěnovala a pracovala jako servírka v závodní jídelně. Později toho ale nechala a šla pracovat radši do kuchyně jako pomocná síla. Tuto variantu zvolila především kvůli tomu, že se jí maminka doma starala o děti a z kuchyně mohla domů nosit jídlo zadarmo, čímž v podstatě své matce vypomáhala. Matka jí pomáhala především v péči o dceru, která byla od malička nemocná s ledvinami.

Marta prošla třemi manželstvími. Má tři děti, tři vnoučata a dvě pravnoučata. Kromě prvního manželství to byla manželství velmi dobrá, Marta v nich byla spokojená a finančně zajištěná. Z prvního manželství má syna, kterého po rozvodu dostal do péče otec. Syn v roce 1968 emigroval do ciziny a od té doby o něm Marta nic neví. Z druhého manželství má syna a dceru. Se synem se nestýká od roku 1997 z jeho popudu. S dcerou má dobré vztahy. Dokonce u ní po smrti třetího manžela bydlela.

Zlom v jejím životě nastal, když ji, dceru i vnučku s pravnoučaty vystěhoval domácí z jejich společného bytu. Odtud šla rovnou do azylového domu Naděje. Nyní se s domácím chystá soudit, že je vyhodil neprávem.

V azylovém domě se jí velmi líbí, připadá si, jako kdyby tam měla velkou rodinu. Jinak se i nadále stýká s dcerou a vnučkou, kde mají dobré vztahy.

Rozhovor č.4

Kdo: Jitka

Kde: Dům Naděje Vršovice – azylový dům pro ženy

Věk: 59

Vzdělání: vyučená mechančka

Děti: nemá

Trestná činnost: ne

Závislosti: ne

Finanční zajištění: nepracuje, zařizuje si invalidní důchod, pobírá sociální dávky

Trajektorie: trajektorie B opřená o sled negativních událostí. Jitka se na ulici dostává díky tomu, že kvůli ztrátě zaměstnání neměla dostatek prostředků na placení nájemného. Přichází tedy o zdroj příjmu a zároveň i o domov.

Poznámka: K přerušení rozhovoru nedošlo. Rozhovor probíhal klidně, trochu stroze, k obširnějšímu mluvení musela být trochu pobízena.

Jitka se narodila v Říčanech jako jedináček, protože jí rodiče měli dost pozdě. Dětství měla podle vlastních slov nádherné. Po základní škole nastoupila na střední školu, kterou kvůli úrazu nedodělala. Po škole pracovala jako dělnice v televizi nebo třeba v metru. Manželstvím nikdy neprošla a nemá děti.

Prvním impulsem na cestě ke dnu bylo, když jí zemřeli rodiče. To ji velmi zasáhlo, cítila se sama, nikoho neměla. Ovšem větší rána přišla, když ztratila zaměstnání a kvůli tomu, že neměla peníze na nájem ji vyhodil domácí z bytu.

Jitčina ekonomická situace se tedy rapidně zhoršila, když přišla o zaměstnání a měla problémy s domácím. To vedlo k propadu sociální sítě. Ovšem díky dobrým vztahům s přáteli nikdy nežila na ulici.

Poté bydlela různě po známých, prošla si nějakými pracemi, ale situace už nikdy nebyla tak dobrá jako dřív. Navíc se jí za poslední tři roky zhoršil zdravotní stav. Začala se léčit s páteří a aby toho nebylo málo oslepla na jedno oko. Nyní si právě zařizuje invalidní důchod.

Vzhledem k tomu, že je Jitce již 59 let, začala narážet na věkovou bariéru při získávání práce. Ráda by pracovala, ale vzhledem k jejímu věku a zdravotnímu stavu ji nikdo nechce zaměstnat.

V azylovém domě je spokojená, tvrdí, že je zde pohodové zázemí, klid a mají tu

vše, co potřebují. Na svůj život si nestěžuje a i ekonomicky je spokojená.

Rozhovor č.5

Kdo: Dana

Kde: Dům Naděje Vršovice – azylový dům pro ženy

Věk: 48

Vzdělání: vyučená prodavačka

Děti: nemá, nemůže mít

Trestná činnost: ne

Závislosti: ne

Finanční zajištění: nepracuje, pobírá sociální dávky

Trajektorie: trajektorie B a C s tím, že událost z trajektorie B, tedy ztráta veškerých dokladů na dovolené v Itálii odstartovala trajektorii C, tedy špatný psychický stav informátorky, který ji omezuje při vnímání okolního světa a smysluplnosti vlastního života.

Poznámka: K přerušení rozhovoru nedošlo ani jednou. Informátorka působila nervózně, trochu afektovaně. Ovšem celý rozhovor probíhal v poklidu. Zlomovým byl v jejím životě odjezd na dovolenou v Itálii. Z rozhovoru bylo vidět, jak ji událost velmi zasáhla.

Dana se narodila v Praze a prožila normální dětství. Má jednu sestru, se kterou nemají moc dobré vztahy. V dětství Daně zemřela matka a tak ji vychovával pouze otec. S ním má hezký vztah.

Dana se vyučila jako prodavačka a hned po škole nastoupila do práce. Pracovala v Pragokonzertu a se svou prací byla velmi spokojená, i když měla určité předsudky vůči starším osobám, se kterými pracovala.

Osudnou se jí stala dovolená v Itálii, na kterou odjela v roce 1985 se svou kamarádkou. Poslední den dovolené totiž dívkám v hotelu ukradli veškeré doklady. V hotelu ani na policii jim nepomohli a tak byly poslány na českou ambasádu. Tam se dozvěděly, že návrat do Československé republiky by pro ně znamenal politické vězení. Tato informace znamenala pro Danu něco strašného, nedokázala by žít jako politický vězeň, natož jako žena politický vězeň. Obě dívky tedy zůstaly v Itálii.

Dana tedy žila jako azylantka v Itálii. Nevedlo se jí tam ale moc dobře. Narážela

na bariéry ze strany státu a došlo to tak daleko, že byla deportována do Austrálie. V Austrálii se jí ale také nelíbilo a tak jak jen to bylo možné, vrátila se zpátky do Itálie. Po návratu do Itálie došlo ke zlepšení situace.

Našla si tam italského přítele s nímž žila. Chtěl si ji vzít za ženu, ale ona nechtěla. Ani vlastně pořádně neví proč si ho nechtěla vzít. Zřejmě kvůli tomu, že je neplodná a nemůže mít děti. A vzhledem k tomu, že s přítelem nemohli mít dítě, připadalo jí manželství zbytečné. To že nechtěla uzavřít manželství se jí ale zle nevyplatilo. Přítel zemřel a jí nezbylo nic.

Po téměř 30 letech života v Itálii se rozhodla se vrátit do Čech. Počítala s tím, že bude bydlet u otce v bytě, a že mu bude pomáhat dožít. Ovšem když přijela zjistila, že otec byt prodal a odešel do domova důchodců. Neměla tedy nic. Neměla doklady, peníze, ani kde bydlet.

Nyní již tři roky žije po azylových domech. V azylovém domě Naděje se jí moc nelíbí. Je na tom špatně psychicky, léčí se na psychiatrii, ale invalidní důchod zatím nepobírá. Celá situace na ni působí ještě hůř, protože nemůže sehnat práci. Myslela si, že s perfektní Italštinou si práci najde snadno a rychle, jako překladatelka nebo doučovatelka, ale realita je naprosto odlišná. Práci nemůže najít, navíc naráží na věkovou bariéru.

V České Republice navíc nemá žádné přátele a s jediným člověkem se kterým je ve styku, se svou sestrou, má špatné vztahy. Díky celé této situaci vidí svou budoucnost skepticky. Nevěří v lepší zítřky, protože nezná nikoho komu by se podařilo vrátit zpátky do normálního života.

Rozhovor č.6

Kdo: Jana

Kde: Dům Naděje Vršovice – azylový dům pro ženy

Věk: 50

Vzdělání: střední zdravotnická škola, postgraduální studium

Děti: nemá

Trestná činnost: ne

Závislosti: ne

Finanční zajištění: nepracuje, pobírá sociální dávky

Trajektorie: trajektorie B na „cestě ke dnu“ založená na sledu několika negativních událostí. Jana propadá sociální síti díky ztrátě zaměstnání a zároveň díky rozvodu, kterým přišla o bydlení.

Poznámka: K přerušení rozhovoru nedošlo ani jednou. Jana měla velmi inteligentní projev. Během rozhovoru se rozplakala. Jak sama popisovala, největší rána, kterou v životě utrpěla byla ztráta provozovny. To byla situace, kdy došlo ke zlomu v jejím životě. Asi patnáct minut po rozhovoru si mně vyžádala, aby mi poskytla důležitou informaci. Chtěla, aby se nahrávalo na diktafon. Poskytnutá informace byla ohledně úřadu práce a pomoci v hmotné nouzi.

Jana se narodila a převážnou část svého života prožila ve Středočeském kraji. Dětství měla normální, spokojené, nemá žádné sourozence. Vystudovala střední zdravotnickou školu a poté ještě nějaké postgraduály.

Většinu svého života byla zaměstnaná. Po studiích si rozjela své podnikání. Otevřela si vlastní obchod s potravinami. Podnik zpočátku vzkvétal a podařilo se jí ho udržet dvacet let. Její provozovna byla celý její život. Bylo to něco, co ji bavilo a vnitřně naplňovalo. Se změnou režimu se však svého podnikání musela vzdát, protože se její provozovna nacházela na velmi lukrativním místě a nájemné již bylo neúnosné. To, že se musela vzdát své provozovny, ji zlomilo. Byla to pro ni taková rána, že se z ní nevzpamatovala dodnes. Dokonce to došlo tak daleko, že šest let nemohla projet kolem místa své bývalé provozovny. Pak si našla další a další zaměstnání, ale už se jí nedařilo tak jako dřív.

Se ztrátou provozovny se současně rozvedla se svým manželem, který jí utekl za milenkou. S manželem se ale rozešli v podstatě v dobrém. Dokonce ji jednoho dne navštívila žena, kvůli které ji manžel opustil a omluvila se jí za to. Ovšem díky rozvodu přišla i o domov, protože bydlela s manželem u manželových rodičů.

Po ztrátě své první provozovny a ztrátě bytu se Jana snažila najít si práci, ale byla to práce málo placená. Navíc ji zaměstnavatel vykořisťoval, a tak hledala dál. Nakonec si otevřela další krámk, ten se jí podařilo udržet šest let s tím, že poslední rok ho držela zuby nehty z vlastních nákladů. Vinu za to, že se musela podnikání vzdát přičítá Vietnamským prodejčům, kteří jí konkurovali. Musela se tedy provozovny vzdát a tím přišla i o byteček, který byl součástí provozovny. Přišla tedy současně o práci i o

domov. Začala také narážet na věkovou bariéru při shánění zaměstnání. Pak následovalo hodně krušné období. Nemohla sehnat práci, ale snaží se být silná a nevzdává to. Tak se dostala do Domu Naděje Vršovice.

Jana žádné vztahy s nikým neudrzuje, protože se cítí velmi zranitelná a nechce tak dovolit nikomu, aby toho mohl využít. Tvrdí, že pokud se člověk dostane do této situace, neměl by spoléhat na nikoho, protože ostatní Vám akorát ublíží a to nepřináší nic dobrého. Podle Jany by si měl člověk nechat pro sebe, že je v takové situaci, protože je moc zranitelný.

Jana se nepoddává svému osudu, je velmi silná osobnost. Věří v lepší zítřky a nevzdává se. Tvrdí, že i když člověk propadne sociální sítí, může si udržet určitou důstojnost, hygienu a normální návyky. Střecha nad hlavou a jídlo se dá také sehnat. Jana stále hledá práci a věří, že se opět postaví na vlastní nohy. V azylovém domě Naděje je spokojená.

Rozhovor č.7

Kdo: Adéla

Kde: Dům Naděje Vršovice – azylový dům pro ženy

Věk: 57

Vzdělání: střední hotelová škola, chemická škola večerně

Děti: syn

Trestná činnost: setkala se s ní, díky stykům se špatnými lidmi. Byla vícekrát napadena.

Závislosti: ne

Finanční zajištění: nepracuje, pobírá sociální dávky

Trajektorie: trajektorie B založená na volbě špatných partnerů s nimiž Adéla žila.

Poznámka: K přerušení rozhovoru nedošlo ani jednou. Rozhovor probíhal v poklidu, Adéla byla velmi sdílná, v podstatě vyprávěla sama. Po ukončení rozhovoru se mě ještě ptala, jak by měla řešit situaci se synem, tak aby se o tom nedozvěděl její bývalý druh.

Adéla prožila hezké dětství v Praze. Má jednoho sourozence, staršího bratra, který ale v dětství onemocněl a nedokáže se o sebe postarat sám.

Adéla vystudovala hotelovou školu s maturitou a hotelnictví se věnovala, když se vdala. Ale kvůli žárlivému manželovi se této práci věnovala pouze rok. Pak si udělala

večerně chemickou školu. V chemické laboratoři ale pracovala pouze dva roky, protože její tělo bylo přesyceno nebezpečnou chemickou látkou a tak tuto práci již nesměla vykonávat. Když se uzdravila, začala pracovat v prádelně v Modřanech. V prádelně pracovala do té toby než ji uzavřeli. Tedy něco přes dvacet let.

První manžel Adély byl voják ze Slovenska. Vzhledem k tomu, že pil a nechtěl dělat, se s ním rozvedla. Po čtyřech letech se Adéla vdává podruhé. Ani druhé manželství jí nevyšlo. Manžel byl ve vězení, bral drogy a pracovat také nechtěl. Navíc se jim narodil postižený syn. Proto se Adéla vdala potřetí. Třetí manželství ale bylo vůbec nejhorší. Po třech letech chtěl manžel po Adéle půlku jejího domu. To se jí nelíbilo, protože se o dům vůbec nestaral, tak s tím nesouhlasila. Na to na ní manžel vytáhl sekeru a chtěl ji praštit. Adéla šla na policii, protože měla strach nejen o sebe, ale i o syna a bratra, o které se starala. Tam jí nepomohli. Ovšem pomohli jí její přátelé, kteří jejího manžela zbili a vyhodili. Tak manžel odjel domů na Kladno a tam páchal trestnou činnost. Následně se rozvedli. U soudu ale stačil nyní už bývalý manžel Adélu napadnout a zbít. Nakonec měla Adéla štěstí, že její manželství skončilo takto. Dva roky po rozvodu se totiž dozvěděla z televize, že její bývalý manžel, přepadl mladou rodinu a celou ji vyvraždil. Muže, ženu a tři malé děti. Dostal 14 let.

Po rozvodu Adéla prodala svůj dům, špatně, pod cenou ho prodala a odstěhovala se do Komořan do podnájmu. Tam si namluvila roma a jelikož znala spoustu romů a nikdy s nimi neměla žádný problém, nemyslela si, že by ani s tímto měl být nějaký problém. On ovšem pracoval pro jednoho muže, pro kterého kradli. Nakonec okradl i svého šéfa. Ten se to dozvěděl a udal ho.

Z tohoto důvodu zvonila u Adéliných dveří kriminálka a roma odvedla. Tak šel její přítel do vězení, protože dlužil dvacet tisíc korun na alimentech. Když se vrátil z vězení napadl Adélu za to, že ho nevykoupila. Že nešla za jeho kumpány a nesehnala peníze. Adéla ale měla strach. Zatímco byl její přítel ve vězení, přišel jeho bývalý šéf s kumpány a vyhrožovali jí kvůli penězům, které ale neměla. Naštěstí ji zachránil soused. Ze svého přítele také měla strach, protože ji napadl, tak na něj zavolala policii a ta ho vyhodila z bytu.

Po dvou letech se její přítel vrátil a chtěl se udobřit. Adéla ho bohužel vzala zpátky. Na to ji začal vydírat. Tak se Adéla obrátila s prosbou o pomoc na jiného roma, Láďu, aby jí pomohl od jejího přítele. Pomohl jí, dvacet pět tisíc korun si řekl za tu pomoc. Adéla mu zaplatila, ale to mu nestačilo a chtěl po ní další peníze. Adéla musela

pronajmout byt a musela si půjčovat peníze, aby měla na to ho vyplácet každý měsíc. Několikrát ji totiž zbil a vyhrožoval jí. Když ale byla Adéla nucena pronajmout byt, neměla pak kde bydlet, poslal ji na Slovensko. Tam se Adély ujal bratranec jeho matky a držel ji i jejího syna a bratra nad vodou. Nakonec Adéla i se synem a bratrem utekla zpět do České Republiky a ubytovala se v Benešově. Ale její romský pronásledovatel se o tom dozvěděl a vydírání pokračovalo dál, trvalo to až do roku 2001, kdy Adéla skončila na ulici, protože nakonec to došlo tak daleko, že ji zbil, ukradl jí veškeré doklady a vyhodil z bytu a pokud by se vrátila, vyhrožoval jí smrtí. V bytě ale zůstal Adélin syn i bratr.

Adéla se tedy obrátila na policii. Tam jí ale nepomohli. Nakonec Adélu bez jejího vědomí zbavili práv na syna a tak o něj přišla. Adéla se s tím ale nechtěla smířit a o syna bojuje dál. Chtěla obnovit soud a tak psala do Opavy, ale vzhledem k tomu, že do dopisu napsala adresu Naděje, nikdo se jí neozval. Tak šla tady v Praze za právníčkou, převyprávěla jí svůj příběh a dozvěděla se, že nejdřív musí mít trvalé bydliště a práci, jinak jí syna nikdo do péče nedá. Adéla navíc trpí epilepsií a kvůli tomu ji nikdo nechce zaměstnat.

Adéla tedy skončila na ulici, o synovi a bratrovi nemá žádné zprávy, ani neví kde jsou. Dokonce má soudní zákaz stýkat se se synem. Navíc neustále žije ve strachu před romem Láďou, který ji vydíral, kvůli kterému skončila na ulici a přišla o syna.

Na ulici jí byl jedinou oporou přítel František, se kterým se seznámila ve Středisku Naděje – Bolzanova. Žili spolu devět let, ale jejího přítele jednoho dne srazilo auto a přišel o nohu. Pak už to šlo ráz na ráz a její přítel umírá na Karlově náměstí v nemocnici. Tak se Adéla dostala do azylového domu Naděje.

Rozhovor č.8

Kdo: Mirka

Kde: Dům Naděje Vršovice – azylový dům pro ženy

Věk: 28

Vzdělání: základní, nedokončila průmyslovou školu ani zdravotní školu

Děti: nemá, potratila

Trestná činnost: ano, dvakrát byla zavřena ve vězení

Závislosti: drogy

Finanční zajištění: nemá práci, pobírá sociální dávky

Trajektorie: trajektorie „cest ke dnu“ A, založená na nízkém sociálním kapitálu původní rodiny. Mirka propadá sociální síti díky rodinným dluhům.

Poznámka: K přerušní rozhovoru nedošlo ani jednou. Vše probíhalo v pohodě.

Mirka prožila dětství v Praze s oběma rodiči. Nemá žádné sourozence. Vychodila základní školu a následně nastoupila na střední průmyslovou školu. To ji ale nebavilo, tak začala studovat svou vysněnou střední zdravotnickou školu. Vzhledem k nízké docházce, ji ale ze školy po dvou letech vyhodili.

Sociální situace rodiny byla komplikovaná již od Mirčina dětství. Její otec byl několikrát ve vězení a matka byla těžce nemocná. Často byla v nemocnici, někdy až půl roku. Dokonce jí amputovali i nohu. Před tím než zemřela na třetí infarkt jí lékaři zjistili, že má rakovinu ve všech orgánech. Rodina se tak postupně zadlužovala, i když se matka snažila dluhy splácet. Mirce tedy zemřela matka a jejího otce opět zavřeli do vězení.

V tu dobu už Mirka brala drogy. Když jí umřela matka, nedokázala se o sebe postarat, i když už jí bylo 19 let. Mirka má za celý svůj život odpracovaný jeden rok. Pracovala v prádelně a v restauraci KFC. Jinak se věnovala práci pouze brigádně a hlavně se naučila krást.

Když se její otec vrátil z vězení, tak spolu zkoušeli žít. Mirka ale zjistila, že její otec neplatí nájem, rozhodla se také nájem neplatit. Dluh na bytě se tedy zvyšoval, až dosáhl hodnoty půl milionu a tak je domácí vystěhoval a oba skončili na ulici.

Na ulici si Mirka našla přítele, brala dál drogy a věnovala se drobné trestné činnosti. Důsledek takového života na sebe ale nenechal čekat dlouho a Mirku zavřeli na tři měsíce do vězení. Po návratu z vězení se i s přítelem snažili abstinovat a pokoušeli se začít znovu. Odjeli na Slovensko a dva měsíce bydleli u příteleva bratra. Přítel tam pracoval na černo. Mirka tvrdí, že s prací nemá ani jeden problém, s tím, že by nechtěli pracovat, ale spíš ji nemohou sehnat. Mirka má problémy sehnat práci ze dvou důvodů. A to jednak kvůli záznamu v trestním rejstříku a jednak kvůli tomu, že si nemůže založit účet, kvůli dluhu, který má.

Nakonec s přítelem pokračovali v braní drog a trestné činnosti. Na to je oba zavřeli do vězení. Tentokrát Mirka dostala 2 roky. V den rozhovoru akorát čerstvě bydlela v azylovém domě Naděje, kam šla přímo z výkonu trestu. Do vězení se v žádném případě vrátit nechce, i když sama přiznala, že ji to občas někdy svádí zase začít

krást. Nyní se snaží pomáhat dalším ženám, se kterými byla ve vězení, protože ví, jaké to je, když se o Vás nikdo nestará. Její otec jí ani jednou za dva roky nenapsal dopis, nepřišel ji navštívit, nic. I když znal adresu. Toto chování mu ale Mirka odpustila, protože si uvědomila, že už má pouze otce a ten také nebude žít věčně. Mají spolu hezký vztah.

Dnes se Mirka snaží najít práci a odvyká ze závislosti na drogách. Zdravotně je na tom dobře, krom žloutenky typu C. Nyní se chystá jet na návštěvu za přítelem na Slovensko. On je ještě ve výkonu trestu a neviděli se dva a půl roku. Mirka se velmi těší, protože si s přítelem psali celé ty dva roky a plánují si spolu budoucnost na Slovensku, neboť přítel byl vyhoštěn z České Republiky. Plánují i miminko, protože Mirka předtím než ji zavřeli přišla o syna.

Mirka je nyní šťastná a těší se co nového jí další dny přinesou. V azylovém domě Naděje si našla nové přátele, se kterými si vzájemně pomáhají.

Rozhovor č.9

Kdo: Lenka

Kde: Dům Naděje Vršovice – azylový dům pro ženy

Věk: 36

Vzdělání: rodinná škola

Děti: nemá, potratila

Trestná činnost: ne

Závislosti: ne

Finanční zajištění: pracuje brigádně, pobírá sociální dávky

Trajektorie: trajektorie „cest ke dnu“ A založená na nízkém sociálním kapitálu původní rodiny.

Poznámka: K přerušení rozhovoru došlo jednou, vstupem dvou jiných klientek do místnosti. Lenka byla sdílná, sympatická a jak sama tvrdila nemá problém vyjít s kýmkoli a všichni ji mají rádi.

Lenka měla bezproblémové dětství, které prožila převážně v Českých Budějovicích. Otec jí zemřel, když jí bylo deset let a Lenka se dostala do dětského domova, protože její matka na tom nebyla dobře psychicky. V dětském domově to ale

pro Lenku bylo také bez problémů. Lenka je ze sedmi sourozenců, má šest bratrů. Později se všichni sourozenci společně s matkou odstěhovali do Prahy. V Praze šla Lenka také do dětského domova.

Lenka vychodila základní školu a v šestnácti letech nastoupila do dvouleté rodinné školy. Poté co dokončila studium bydlela ve Vršovicích u své matky. Když bylo Lence dvacet pět let, prodělala její matka mozkovou příhodu a tak se o ni začala starat. Matka byla velmi nemocná, měla špatné plíce, srdce, vysoký krevní tlak. Navíc byla zvyklá dělat všechno sama a nelíbilo se jí, že je na někom závislá. Lenka ji musela učit všechno znova, jako když učíte malé dítě. Díky tomu, že se Lenka starala o svou matku má sedmiletou praxi v pečovatelství. Jinak pracovala v Motole jako uklízečka a současně jako sanitář.

Seďm let se Lenka starala o svou matku. Když pak její matka zemřela, skončila Lenka na ulici. Na ulici je nyní čtyři roky. Po matčině smrti bydlela chvíli u bratra, později u strýce a následně u kamarádky. Později si našla přítele a odjela s ním na Slovensko. Soužití mezi nimi ale neklapalo a tak se vrátila do Prahy. Tady zjistila, že ulice pro ni není a tak si našla azylový dům Naděje přes sociální pracovníci působící v Denním Středisku Naděje – U Bulhara. Lenka je ráda, že je tady. Dokonce si na ulici našla přítele, kterého má moc ráda a říkala, že přece jenom ta ulice byla k něčemu dobrá.

Lenka nikdy neprošla manželstvím, ale čekala dítě. Bohužel ale v sedmém měsíci onemocněla a o dítě přišla. Porodila císařským řezem mrtvou holčičku. Po této události na tom byla velmi špatně psychicky. Lékaři jí podávali léky na depresi. To bylo před devíti lety.

Lenka propadla sociální síti po smrti své matky, o kterou se léta starala. Nyní si hledá práci, má uzavřenou smlouvu s jednou agenturou a tak čeká, kdy se jí ozvou. Jinak pobírá dávky v hmotné nouzi.

Rozhovor č.10

Kdo: Petra

Kde: Dům Naděje Vršovice – azylový dům pro ženy

Věk: 34

Vzdělání: střední průmyslová škola oděvní

Děti: nemá, potratila

Trestná činnost: drobné krádeže, prostituce

Závislosti: drogy, alkohol

Finanční zajištění: nepracuje, pobírá sociální dávky

Trajektorie: trajektorie B opřená o odchod od rodičů. Petra propadá sociální sítí díky svému rozhodnutí opustit původní rodinu v šestnácti letech.

Poznámka: K přerušení rozhovoru došlo jednou, když si informátorka došla převzít letáky. Rozhovor probíhal v pořádku, respondentka byla roztěkaná, chtěla mít rozhovor rychle za sebou. Hůře artikulovala, pravděpodobně v důsledku zneužívání návykových látek. Jinak byla moc milá.

Petra se narodila v Praze do průměrné rodiny. Nemá žádné sourozence. Vystudovala střední průmyslovou školu oděvní. V šestnácti odešla z domova, ale rodiče ji podporovali, dokud nedostudovala.

Poté co Petra odešla od rodičů se stala drogově závislou a věnovala se drobné kriminální činnosti jako jsou krádeže a prostituce. Tento způsob života byl zapříčiněn divokou pubertou. Petra žila na ulici a brala pervitin. Nyní již jedenáct let abstinuje. Bohužel u ní vznikla nová závislost, na alkoholu. V průběhu posledních let byla mnohokrát na protialkoholním léčení. Poslední léta jí splývají, moc si z nich nepamatuje, protože s alkoholem měla opravdu velký problém. Nyní se opět snaží abstinovat.

Petra se nikdy nevdala a nemá děti. Zdravotně na tom byla dobře, ale zdravotní stav se jí zhoršil díky užívání návykových látek. Ovšem snaží se sportovat.

Udržuje dobré vztahy s přáteli, ale s rodiči se již nestýká. V azylovém domě Naděje se jí líbí, snaží se najít práci a přítele a uvažuje o dítěti.

Rozhovor č.11

Kdo: Tereza

Kde: Dům Naděje Vršovice – azylový dům pro ženy

Věk: 64

Vzdělání: gymnázium, filozofická fakulta UK

Děti: nemá

Trestná činnost: ne

Závislosti: ne

Finanční zajištění: pobírá invalidní a starobní důchod

Trajektorie: trajektorie C „cest ke dnu“. Tereza propadá sociální sítí díky svému špatnému psychickému stavu zapříčiněným maniodepresivním onemocněním.

Poznámka: K přerušení rozhovoru nedošlo ani jednou. Rozhovor byl příjemný a ještě než začal jako takový, povídaly jsme si spolu o škole.

Terezin otec byl profesionální muzikant, matka učitelka. Rodiče se rozvedli, ještě než byl Tereze jeden rok. Žila potom s matkou u jejích rodičů a s otcem trávila víkendy a jezdila na dovolené. Měli spolu hezký vztah. Šťastné dětství prožila ale především díky prarodičům. Představovali pro ni krásné zázemí, měli chalupu na venkově, kam za nimi jezdila a tam se cítila v bezpečí a šťastná. Když bylo Tereze šest let, její matka se znovu vdala. Z tohoto manželství se narodily Tereziny nevlastní mladší sestry Katka a Hanka. I Terezin otec se znovu oženil a když jí bylo čtrnáct let, narodil se její nevlastní bratr.

Tereza bydlela s matkou, nevlastním otcem a sestrami v Dobřichovicích, kde vychodila základní školu. Pak chodila na gymnázium Jana Keplera. Tam odmaturovala v roce 1965 s poměrně dobrými známkami. Po gymnáziu nastoupila na Karlovu Univerzitu na Filozofickou fakultu studovat češtinu, ruštinu a francouzštinu. Studium ovšem přerušila, protože v roce 1969 odcestovala do Francie.

Ve Francii žila sedm let. Dokonce se vdala za francouze. Po sedmi letech ve Francii dostala nabídku jít učit francouzštinu do Skotska. Dohodli se tedy s manželem a ona odcestovala do Skotska. Ve Skotsku se jí moc líbilo, lidé, vztahy, život. Zůstala tam šest let a mezitím se rozvedla s manželem, protože si zatímco ona pracovala ve Skotsku, našel jinou ženu. Následně dostala pracovní nabídku, učit francouzštinu v Anglii, kterou přijala. Dalších dvanáct let tedy žila v Anglii. Nicméně, i když přes dvacet let žila v cizině, neustále se vracela domů do České Republiky a udržovala tu vztahy s rodinou. Díky tomu, že byla v kontaktu s rodiči, sestrami a bratrem, nemusela se vzdát svého zázemí.

I když byla Tereza v cizině, vždycky měla nějakou práci a přátele i vážnější vztahy. Vše se změnilo, když se vrátila do České Republiky v roce 1993. Zpočátku vše vypadalo dobře. Tereza dokonce dostala nabídku jít učit na gymnázium v Litoměřicích.

Dostala učitelství byt na deset let, ale po roce už děti nezvládala a tak toho musela nechat. Před jedenácti lety jí totiž bylo diagnostikováno maniodepresivní onemocnění, bipolárně-afektivní porucha. Tereza denně užívá léky, několi let byla hospitalizována na psychiatrických klinikách. Neustále navštěvuje lékaře.

Tereza je nyní ve starobním důchodu, navíc pobírá invalidní důchod třetího stupně, kvůli svému psychickému onemocnění.

Do nedávné doby bydlela u své mladší sestry v domě jejích prarodičů, protože jí tam matka odkázala jeden pokoj. Sestra se k ní ale chovala, jako kdyby ji chtěla vyhladit, proto od ní odešla a dostala se do Naděje. Tady je nyní spokojená.

Rozhovor č.12

Kdo: Linda

Kde: Dům Naděje Vršovice – azylový dům pro ženy

Věk: 23

Vzdělání: základní, vyučení servírkou nedokončila

Děti: nemá

Trestná činnost: krádeže, prostituce

Závislosti: drogy

Finanční zajištění: nepracuje, pobírá sociální dávky

Trajektorie: trajektorie A založená na nízkém sociálním kapitálu a špatném fungování původní rodiny.

Poznámka: K přerušení rozhovoru nedošlo ani jednou. Rozhovor celkově probíhal v poklidu, informátor v podstatě mluvila bez nabádání.

Linda se narodila a dětství prožila na Kladně. Má starší sestru se kterou se nestýká, otce nepoznala. Linda neměla lehké dětství. Její matka brala drogy a o děti se moc nestarala. Proto Linda žila od svých dvanácti let po dětských domovech. Jako dítě byla velmi problémová, jejímu nevhodnému chování navíc přispěla puberta. Dostala se i do diagnostického ústavu. Linda má základní školu a chtěla se vyučit servírkou to studium však nedokončila, protože se v šestnácti letech dala na dráhu své matky a začala brát drogy.

Linda žije na ulici od svých osmnácti let. Nikdy nepracovala a aby se uživila a

měla na drogy, začala krást. Díky krádežím a drogovým deliktům, kterým se věnovala společně se svým bývalým přítelem, se dostala do vězení. Odseděla si dvanáct měsíců. Poté, co se dostala z vězení, chtěla svůj život změnit k lepšímu. Dostala se do Domu na půl cesty v Kralupech nad Vltavou. Vzhledem k tomu, že ale nedodržovala pravidla, byla odtamtud vyhozena.

Linda postupně ztrácela veškerou motivaci něco změnit a vrátila se k zajatému způsobu života. Opět začala brát drogy a aby na ně měla peníze, začala se živit prostitucí. Linda klesla až na úplné dno.

Změna v jejím životě nastala, když otěhotněla. Bohužel ale dítě kvůli drogové závislosti nedonosila. Tato událost ji přiměla k rozhodnutí se napravit. Byla na odvykacím léčení a dostala se do azylového domu Naděje.

Nyní se snaží zlepšovat svůj život a své návyky. Hledá si práci a přemýšlí o tom, že dokončí střední školu. Před nedávnou dobou potkala v Praze na Hlavním nádraží svou matku, kterou nějakých deset let neviděla. Prý se z ní stala troska a i toto setkání pomohlo Lindě v jejím rozhodnutí změnit svůj život k lepšímu. O své sestře stále nemá žádné zprávy.

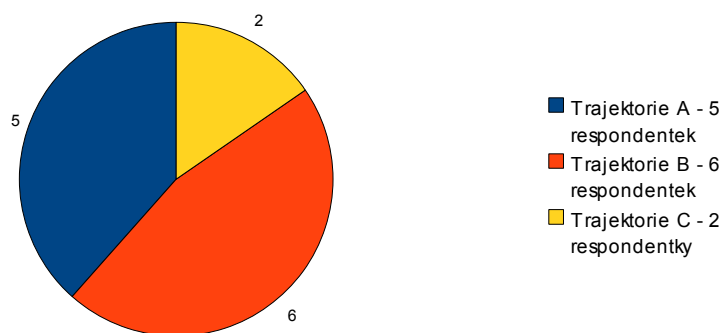
10. 1. Shrnutí provedených rozhovorů

Informátorky z Domu Naděje Vršovice – azylového domu, se kterými jsem vedla rozhovor obsáhly téměř všechny věkové kategorie. Byly tu informátorky do třiceti let, do čtyřiceti let, do padesáti let i nad padesát let věku. V rozhovorech převládly informátorky nad padesát let věku. Nejstarší informátorce bylo osmdesát sedm let, nejmladší dvacet tři let.

Podle odpovědí informátorek se zdá, že všechny ženy, které pocházejí z rodin s nízkým sociálním kapitálem mají pouze základní vzdělání, nebo jsou maximálně vyučené. Převážně starší ženy dosáhly vyššího vzdělání.

Podle výpovědí informátorek se vybrané tři trajektorie „cest ke dnu“ shodují s jejich osudy. Nejvíce byly u informátorek zastoupeny trajektorie A a B. Tedy dlouhodobá trajektorie A opřená o východisko založeném na velmi nízké základní úrovni sociálního a kulturního kapitálu, včetně vězení a návratu z vězení, dětských domovů a odchodů z nich, a podobně. A trajektorie B opřená o propad do stavu bez domova prostřednictvím shluku několika negativních okolností. Nejméně často jsem se u informátorek setkala s trajektorií C založené na fyzických či psychických stavech a situacích mimo normu, tedy na základě zjevné či skryté nemoci, nejčastěji vlastně spíše nediodagnostikovaných psychických onemocnění.

Graf č.1: Grafické znázornění tří stěžejních trajektorií „cest ke dnu“ vyskytujících se u respondentek.

Nejčastějším důvodem propadu sociální sítě u informátorek z azylového domu Naděje je nešťastné manželství, díky kterému se žena začne dostávat na dno nejen sociálně, ale i psychicky. Když se takovéto manželství rozpadne, ženě většinou nic nezůstane a propadá sociální sítě. Podle odpovědí vycházejících z provedených rozhovorů je nejčastější příčinou nešťastného manželství manželova neochota k práci a současně vypuknutí návykového chování, které nejčastěji spočívalo v závislosti na alkoholu nebo gamblingu. U gamblerství se nejedná pouze o hraní hazardních her, ale také o sázkařství. Dalším častým důvodem nešťastného manželství je pak trest odnětí svobody manželovi. Tento problém podle rozhovorů spočívá například v opakovaném trestání manželů za různé delikty, zejména ale za neplacení alimentů, krádeže a jiné daňové úniky. U několika klientek azylového domu Naděje jsem se také setkala s tím, že si vzali muže a teprve po pár letech manželství, kdy se manžel projevoval nepříliš prosociálním a žádoucím způsobem, zjistily, že jejich manžel byl ve vězení. Zdá se totiž, že pro ženy je vězení cosi stigmatizující a za muže, o němž by věděly, že byl ve vězení by se z tohoto důvodu nikdy neprovdaly.

Dalším častým důvodem propadu informátorek sociální sítě je ztráta zaměstnání, která vede k úbytku peněz a tedy i ke snížení životní úrovně a následně i ztrátě bytu či domu. Takováto situace nastává zejména, když žena ztratí zaměstnání a nemůže sehnat práci. Jak čas plyne dál ženě nakonec nezůstávají peníze ani na to aby si udržela bydlení. Dostává se do dluhu, který se neustále zvětšuje a tato situace vrcholí tím, že se žena ocitá bez střechy nad hlavou, bez práce a navíc s dluhem, který musí splácet. Nastalou situaci umocňuje navíc to, že ženy se na pracovním trhu setkávají s většími bariérami než muži. Ženy také většinou nedosahují tak lukrativních pracovních míst jako muži.

Ze dvanácti respondentek, s kterými jsem vedla rozhovor, pracují pouze dvě. Dalších deset nepracuje, z toho dvě respondentky jsou již ve starobním důchodu. Pouze jedna dotazovaná klientka pobírá invalidní důchod, další dvě si ho aktuálně zařizují. Zbýlých osm žen nepracuje, protože nemohou sehnat práci, ať už je to z věkových důvodů, kdy je nikdo nechce zaměstnat, nebo kvůli zápisu v trestním rejstříku. Převážná část respondentek byla po většinu svého života zaměstnána a podíl nikdy nepracujících se týká především mladších klientek. Všechny nepracující klientky se aktivně snaží najít si práci a pracovaly by rády.

Více jak polovina informátorek z azylového domu Naděje se ve svém životě setkala s násilím, ať ze strany manžela nebo jiných členů rodiny nebo ze strany dalších lidí, se kterými aktuálně žily pod jednou střechou. Z těchto situací si informátorky odnášely jak újmy na zdraví fyzickém, tak újmy na zdraví psychickém. Co se týká jiné kriminální činnosti, například páchání trestné činnosti ženami samými, bylo jen malé množství informátorek skutečně trestáno odnětím svobody.

Stejně tak malé množství informátorek z azylového domu Naděje bylo závislých, ať už na drogách, alkoholu, nebo hraní hazardních her či na hracích automatech. Většina žen, se kterými jsem vedla rozhovor takového chování spíše odsuzovalo. Současně jsem se ale dozvěděla, že všechny ženy, jichž se nějaké návykové chování týkalo, s ním nyní aktivně bojují a zatím ve svých snahách uspívají.

Trestná činnost se týká pouze těch žen, které trpěly nějakou závislostí. Zdá se, že příčinou trestné činnosti je závislost, nikoliv naopak. U mých respondentek se trestná činnost objevovala především díky potřebě zajistit si přísun peněz na koupi drog a alkoholu, ale také k zajištění si určitého finančního zázemí, díky kterému by nemusely žít přímo na ulici.

Všechny informátorky krom dvou přišly o své děti. Ať už o ně přišly kvůli tomu, že potratily, nebo jim byly děti odebrány z péče. Těm, kterým byly děti odebrány z péče se je zatím nikdy nepodařilo získat zpět. Většině respondentek, kterých se tato situace týká v tom brání zejména to, že nemají trvalé bydliště a práci.

Drtivá většina respondentek je s životem v Domě Naděje Vršovice – azylovém domě velmi spokojena. Pochvalovaly si především kolektiv a vztahy s ostatními klientkami, dále pak péči ze strany pracovníků azylového domu a dobrovolníků. Svou budoucnost vidí ženy pozitivně, věří, že se jim podaří vrátit se do života většinové společnosti. Ty ženy, kterým se v azylovém domě nelíbí a vidí svou budoucnost skepticky jsou především ty s psychickými problémy. Tyto respondentky v podstatě vzdaly veškeré snahy na zlepšení své sociální situace a podléhají svým špatným psychickým stavům.

11. Srovnání provedených rozhovorů s již uskutečněnými výzkumy

11. 1. Srovnání s výzkumem Prudkého, L., Šmídové, M. KUDY KE DNU, Analýza charakteristik klientů Naděje o. s., středisko Praha, Bolzanova (2011)

Tento výzkum analyzuje složení a životní cesty lidí, kteří propadli sociální síti a byli vyloučeni ze společnosti. Veškeré údaje vycházejí z dokumentů o. s. Naděje. Jedná se o údaje více než čtyřtisíc šestiset lidí.

Podle uskutečněného výzkumu vede v Naději o. s. podíl klientů z úplných rodin. Z neúplných nebo náhradních rodin pochází menší část klientů a pouze malá část klientů vyrůstala mimo rodinu. Dle tohoto výzkumu se ukázalo, že to, z jaké rodiny člověk pochází není faktorem ovlivňujícím sociální vyloučení. Tomuto výsledku v podstatě odpovídaly i rozhovory s vybranými klientkami azylového domu Naděje. Mezi respondentkami byly takové ženy, které pocházely z po všech stránkách fungujících rodin, dále i ženy z neúplných nebo náhradních rodin a samozřejmě i ty, které pocházely z dětských domovů.

Dle výzkumu Prudkého a Šmídové (Kudy ke dnu) je mezi klienty Naděje o. s. počet invalidních důchodců jen velmi malý. Ovšem z dotázaných klientek z azylového domu Naděje to byla celá třetina, kdo pobíral nějaký druh invalidního důchodu, ať už byl plný nebo částečný. Je tedy možné, že invalidní důchody se mezi bezdomoveckou populací týkají především žen.

Co se týká zaměstnanosti, z již provedeného výzkumu vyšlo, že trvale nejvyšší podíl mezi klienty Naděje o. s. zastávají ti, kteří byli původně ekonomicky aktivní. Ti co nikdy nepracovali byli většinou klienti do devětadvaceti let. Ve výzkumu se také vyskytl podíl těch, kteří začínali svou profesní dráhu na mateřské dovolené. Pro takovéto klienty je příznačné, že toto jejich původní povolání jim vydrželo dlouhodobě. V tomto případě šlo zejména o klienty s výrazně nižším vzděláním a především o příslušníky jiných národností. Výsledky rozhovorů provedených s vybranými klientkami azylového domu Naděje se s těmito trendy v podstatě shodují. Převážná část respondentek byla po

většinu svého života zaměstnána a podíl nikdy nepracujících se týká především mladších klientek. Mateřská dovolená, jako původní povolání, se ale týkala pouze jediné respondentky.

Co se týče deviací, dělí je Prudký a Šmídová na tři části. Jsou to deviace institucionalizované. Tedy deviace proti právně vyjádřeným normám chování. Takovéto deviace mají za následek trest vězení. Dalším druhem deviací jsou pak deviace zdravotní, které se váží k invaliditě nebo například psychickým či mentálním nemocem. Třetím druhem deviací pak byla v rámci provedeného výzkumu subjektivní vyjádření klientů Naděje o. s. ohledně deviací vycházejících ze závislosti na návykových látkách nebo činnostech. Z výzkumu také vyšlo, že více než třetina klientů o. s. Naděje má za sebou zkušenost s vězením. Téměř třetina klientů o. s. Naděje má za sebou také nějakou závislost. Ať už na návykových látkách nebo na činnostech spojených s hraním a sázkařstvím. V rámci provedených rozhovorů s vybranými klientkami azylového domu Naděje se zdá, že žen se deviace týkají jen z části. Pouze dvě respondentky byly trestány odnětím svobody. Co se týká deviací založených na závislostech, vyskytly se zejména u mladších žen. Deviace zdravotní se vyskytly u dvou respondentek staršího věku. Většina klientek azylového domu Naděje, se kterými jsem vedla rozhovor se však s deviantním chováním nesešla a takovéto chování v podstatě odsuzovala.

V rámci provedeného výzkumu Prudkého a Šmídové se ukázalo, že nejčastější důvody příchodu do Naděje o. s. jsou finanční problémy, ztráta bydlení, ztráta zaměstnání a návrat z vězení. Širokou skupinu zaujímají také důchodci. Díky rozhovorům s klientkami azylového domu Naděje se navíc ukázalo, že velmi častý důvod příchodu do azylového domu je propuštění z psychiatrické léčebny. Více jak jedna třetina dotázaných klientek azylového domu Naděje jako důvod propadu sociální sítě uvedla vztahové problémy, plynoucí zejména z nefungujícího manželství.

Díky výzkumu, který provedli Prudký a Šmídová se objevila jasná souvislost mezi vzděláním a důvody příchodu do o. s. Naděje. Zdá se, že nízké vzdělání má za následek závislosti a problematické partnerské a rodinné vztahy více než u lidí s vyšším vzděláním. U dotázaných klientek azylového domu Naděje jsem se setkala se všemi stupni vzdělání, ale nedá se říci, že vyšší vzdělání by zajišťovalo spokojenější život. To

je často spíše otázka subjektivní. Ovšem celkově se zdá, že nejnižší vzdělání je nejvíce ohrožující a může případně vést k sociální exkluze.

Podle již vzniklého výzkumu nemá téměř nikdy propad sociální sítí jen jednu příčinu. Většinou se jedná o kombinaci čtyř základních příčin, kterými jsou finanční problémy současně spojené se ztrátou zaměstnání, ztrátou bydlení nebo s návratem z vězení či ústavní péče. U klientů o. s. Naděje jsou příznačné především dvě trajektorie a to dlouhodobá trajektorie, opřena o východisko založené na velmi nízké základní úrovni sociálního a kulturního kapitálu, včetně navazující životní dráhy, která tuto výchozí situaci umocňuje. V tomto případě míří daný jedinec „ke dnu“ již od svého dětství. Druhá trajektorie příznačná pro klienty o. s. Naděje je krátkodobá trajektorie opřena o propad do stavu bez domova prostřednictvím shluku několika negativních okolností. Zejména se jedná o kombinaci ztráty zaměstnání, dluhů, rozpadu rodiny a s tím spojené ztráty střechy nad hlavou. Charakteristikami těchto dvou trajektorií je to, že se lidé nedokázali vypořádat s běžnými potřebami a požadavky života a tato neschopnost je nakonec semlela tím, že sami sebe přijali jako exkludované a podle toho začali žít.

Výsledky rozhovorů s vybranými klientkami azylového domu naděje tento trend potvrzují. Drtivá většina respondentek propadla sociální sítí pod vlivem těchto dvou trajektorií. V některých případech pod vlivem kombinace těchto trajektorií. Mladších žen se týkala především dlouhodobá trajektorie založená na nízkém sociálním a kulturním kapitálu, zatímco těch starších se týkala krátkodobá trajektorie „cest ke dnu“ opřena o propad sociální sítí díky rozpadu rodinných vztahů a ztrátě zaměstnání. Co se týče třetí vybrané trajektorie tedy fyzických či psychických stavů a situací mimo normu, zejména na základě zjevné či skryté nemoci se u vybraných klientek azylového domu Naděje objevila pouze ve dvou případech. Potvrdilo se tedy, že tyto tři trajektorie odpovídají skutečnému životu vybraných klientek z Domu Naděje Vršovice – azylového domu. Nyní již mohu říci, že se životní dráhy vybraných klientek skutečně zcela shodují s těmito třemi trajektoriemi, což bylo cílem mého výzkumu.

11. 2. Srovnání s výzkumem provedeným Alešem Slavičkem v období od 1.1.2008 do 31.1.2008 týkajícího se specifík bezdomovství u žen

Výzkum provedl Bc. Aleš Slaviček v rámci své bakalářské práce jejímž smyslem bylo „zjištění příčin vzniku bezdomovství u žen a rozbor klientů azylových domů s ohledem na pohlaví, věk, vzdělání a rodinné poměry v dětství“ (Slaviček: 2008). Zkoumaná skupina obsahovala 1161 klientů azylových domů a nocleháren využívajících sociální služby. Z toho se jednalo o 278 žen.

V rámci provedeného výzkumu zjišťujeme, že více jak polovina žen ze zkoumaného vzorku jsou ženy do pětačtyřiceti let věku. Ovšem více jak polovina respondentek z azylového domu Naděje by patřila do věkové kategorie na pětačtyřicet let. Ve věku do pětadvaceti let jsem se při svých rozhovorech setkala pouze s jednou respondentkou, zatím co ve výzkumu provedeném Slavičkem, A. to je až pětadvacet procent zkoumaného vzorku. Zdá se, že mezi ženami bezdomovkyněmi by tedy mohlo přibývat starších žen a zároveň ubývat těch mladších.

Co se týká vzdělání dosáhlo podle výzkumu Slavička nejvíce žen pouze základního vzdělání. Další velkou skupinu tvořily ženy jež byly vyučeny v různých oborech. Ve zkoumaném vzorku ovšem zcela chybí ženy vysokoškolsky vzdělané, což je interpretováno jako pravděpodobná schopnost se lépe vyrovnat s možnou ztrátou bydlení. Polovina klientek azylového domu Naděje s nimiž jsem vedla rozhovor byla vyučena. Z dvanácti respondentek pak tři měly maturitu a jedna respondentka byla vysokoškolsky vzdělaná. Respondentky z azylového domu Naděje, se kterými jsem prováděla rozhovory zastupovaly všechny vzdělanostní stupně. Může se tedy zdát, že vzdělání nemá přímý vliv na propad sociální sítě. V případě žen jsou více ohrožujícími faktory manželství a vztahové problémy.

Ženy ze zkoumaného vzorku Slavička uváděly shodné příčiny vzniku bezdomovství jako respondentky z azylového domu Naděje s nimiž jsem prováděla rozhovory. Nejčastější příčinou propadu sociální sítě u žen jsou tedy nešťastná manželství a vztahové problémy. Další výraznou skupinu tvoří zadlužení, které vniká z nejrůznějších situací, jako například neplacení nájemného, neplacení pojistného zdravotním

pojišťovnám, práce na černo nebo trestná činnost. Neopomenutelná je také skupina žen, která propadá sociální síti v souvislosti se špatným zdravotním stavem. To se může týkat zdraví fyzického nebo psychického, které se stává příčinou ztráty bydlení nebo sociálních vztahů.

Co se týká situace v ženě původní rodině opět se výzkum provedený A. Slavičkem v podstatě shoduje s rozhovory s vybranými ženami z azylového domu Naděje provedenými v rámci mé bakalářské práce. Většina žen, které propadly sociální síti pochází buď z neúplných rodin nebo z nefungujících úplných rodin. Nezanedbatelný je také počet žen, které prošly dětským domovem nebo ústavní výchovou.

Oba provedené výzkumy se shodují i v otázce ohledně trestné činnosti žen. Většina žen, které zůstaly bez domova nikdy nepáchala nějakou trestnou činností a ani nebyla nikdy jakýmkoliv způsobem trestána. Jen malé množství žen bylo ve svém životě skutečně trestáno odnětím svobody.

Provedené výzkumy se v podstatě shodují i co se týká závislostí u žen bezdomovkyň. Největší skupinu v obou výzkumech tvoří ženy, které nikdy neprošly žádnou závislostí. Většina respondentek z azylového domu Naděje, se kterými jsem vedla rozhovory takového chování dokonce odsuzovala. Závislost na alkoholu, drogách, hraní hazardních her a hraní na hracích automatech se vyskytuje u žen bezdomovkyň v poměrně malé míře. Na základě provedených výzkumů se zdá, že ženy, které propadly sociální síti neinklinují k jednomu druhu závislostí, ale tyto druhy závislostí jsou mezi těmito ženami zastoupeny rovnoměrně.

IV. ZÁVĚR

Cílem praktické části bylo zjistit zda a do jaké míry jsou vybrané varianty trajektorií cest ke dnu podobné skutečným životním cestám vybraných žen, klientek Domu Naděje Vršovice – azylového domu. Smyslem tohoto průzkumu byla analýza provedených rozhovorů a následné srovnání výsledků s dalšími provedenými výzkumy.

Je zřejmé, že tento výzkum nemůže obecně podat svědectví o všech ženách bez domova, jelikož je zaměřen kvalitativně. Při analýze rozhovorů je třeba mít na zřeteli, že výsledky rozhovorů jsou pouze sebereflexí dvanácti klientek a nemohou tedy reprezentovat celou ženskou bezdomoveckou populaci. Přesto tento výzkum vypovídá o určitých postojích a specifikách bezdomovství u žen.

V rámci provedené analýzy rozhovorů se ukázalo a v podstatě se potvrdila hypotéza, že se vybrané tři trajektorie „cest ke dnu“ shodují s osudy žen bez domova. Nejvíce byly u informátorek zastoupeny trajektorie A a B. Tedy dlouhodobá trajektorie A opřená o východisko založeném na velmi nízké základní úrovni sociálního a kulturního kapitálu, včetně vězení a návratu z vězení, dětských domovů a odchodů z nich, a podobně. A trajektorie B opřená o propad do stavu bez domova prostřednictvím shluku několika negativních okolností. Nejméně často se u informátorek vyskytovala trajektorie C založená na fyzických či psychických stavech a situacích mimo normu, tedy na základě zjevné či skryté nemoci, nejčastěji vlastně spíše nediodagnostikovaných psychických onemocnění. Mladších žen se týkala především dlouhodobá trajektorie založená na nízkém sociálním a kulturním kapitálu, zatímco těch starších se týkala krátkodobá trajektorie „cest ke dnu“ opřená o propad sociální sítě díky rozpadu rodinných vztahů a ztrátě zaměstnání. Potvrdilo se tedy, že tyto tři trajektorie odpovídají skutečnému životu vybraných klientek z Domu Naděje Vršovice – azylového domu. Nyní již mohu říci, že se životní dráhy vybraných klientek skutečně zcela shodují s těmito třemi trajektoriemi, což bylo cílem mého výzkumu.

Ve výzkumu se také potvrdilo, že nejčastějším důvodem propadu sociální sítě u žen jsou vztahové problémy, zatímco u mužů jsou to faktory osobní. Dá se říci, že pro

ženy bez domova jsou specifická především psychická onemocnění s nimiž se potýká většina klientek Domu Naděje Vršovice. Ženy bezdomovkyně také většinou nebývají závislé na návykových látkách a neinklinují k trestné činnosti.

Výzkumná část této práce se dotýká problematiky bezdomovství žen, ovšem pro hlubší výzkum by bylo potřeba většího vzorku a také spolupráce více odborníků. Výzkum poskytl alespoň kvalitativní vhled do problematiky ženského bezdomovství, která je oblastí zatím velmi málo prozkoumanou. Tento výzkum poskytuje svědectví o skutečném životě žen bez domova, z pohledu samotných aktérek.

V. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BOURDIEU, P. (2000). *Nadvláda mužů*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. 145 s. ISBN 80-7184-775-5
- EZZEDDINE, P., HEŘMANSKÝ, M., NOVOTNÁ, H., SEIDLOVÁ, G., ŠŤOVÍČKOVÁ, M., VAŇKOVÁ, M. (2009/2010): *Etika výzkumu*. Úvod do sociálněvědných metod. FHS UK. Praha. Dostupné z: <http://moodle.fhs.cuni.cz/course/view.php?id=614>
- HENDL, J. (2005): *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- HEŘMANSKÝ, M. (2009/2010): *Kvalitativní analýza dat*. Úvod do sociálněvědných metod. FHS UK. Praha. Dostupné z: <http://moodle.fhs.cuni.cz/course/view.php?id=614>
- HRADECKÁ, M. (2000). *Deset let Naděje*. Praha: Naděje o.s. ISBN 80-86451-00-3 dostupné také z: http://www.nadeje.cz/vz/publikace_10%20let.pdf
- HRADECKÝ, I. (1998). Bezdomovství v České Republice. In *Sborník ze semináře na téma bezdomovectví v Evropě*. Praha: Naděje. ISBN: 80-9022-92-3-9
- HRADECKÝ, I. a kol. (2007). *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje. 52 s. ISBN: 978-80-86451-13-8
- HRADEČTÍ, V. a I. (1996). *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje.
- HOLPUCH, P. (2011). Bezdomovectví jako přístup k životu. *Biograf* (54): 112 odst. Dostupné na adrese <http://www.biograf.org/clanky/members/clanek.php?clanek=v5401>
- HUTAŘ, J. a KRÁSA, V. (2006). *Co přináší zákon o sociálních službách pro uživatele, poskytovatele, orgány státní správy a samosprávy*. Praha: Národní rada zdravotně postižených ČR za podpory Ministerstva práce a sociálních věcí
- KELLER, J. (1993). *Až na dno blahobytu: ke společenským kořenům ekologické krize*. Brno: Hnutí Duha. 127 s.
- Kolektiv autorů (2011). *Výroční zpráva 2010*. Praha: Naděje o.s. ISBN 978-80-86451-22-0 dostupné také z: <http://www.nadeje.cz/vz/vz2010sm.pdf>
- MAREŠ, P. a HOFÍREK, O. (2007). *Sociální reprodukce a integrace: ideály a meze*. Sborník z konference. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-4439-5
- MATOUŠEK, O. (2003). *Slovník sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál. 288 s. ISBN 80-7178- 549-0
- MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J. a KODYMOVÁ, P. (2010). *Sociální práce v praxi*. Vyd. 2. Praha: Portál. 352 s. ISBN 978-80-7367-818-0

- MIKESZOVÁ, M. (2010). *Šetření skupin akutně ohrožených sociálním vyloučením v Praze, Středočeském, Jihomoravském a Moravskoslezském kraji. Závěrečná zpráva z aktivity A1001*. Praha
- PRUDKÝ, L. a ŠMÍDOVÁ, M. (2008). *Kudy ke dnu. Analýza charakteristik klientů Naděje, o.s., středisko Praha, Bolzanova*. Praha: SOCIOKLUB. ISBN: 978-80-86140-68-1
- RENZETTI, C., M. a CURRAN, D. (2003): *Ženy, muži a společnost*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. 642 s. ISBN 80-246-0525-2
- ŘÍČAN, P. (2004). *Cesta životem*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál. 392 s. ISBN 80-7178- 829-5
- SINGLY, F. de (1999): *Sociologie současné rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál. 128 s. ISBN 80-7178-249-1
- SLAVÍČEK, A. (2009): *Specifika a příčiny vzniku bezdomovství u žen*. Ústí nad Labem. Bakalářská práce. Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Pedagogická fakulta, Katedra Primárního vzdělávání. Vedoucí práce: PhDr. Jiří Ort
- ŠTĚCHOVÁ, M., LUPTÁKOVÁ, M. a KOPOLDOVÁ, B. (2008). *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie. Závěrečná zpráva*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN: 978-80-7338-069-4
- VANĀKOVÁ, M. (2009/2010): *Verbální techniky dotazování. Úvod do sociálněvědných metod*. FHS UK. Praha. Dostupné z: <http://moodle.fhs.cuni.cz/course/view.php?id=614>
- VESELÝ, A. (2007): *Sociální kapitál v teorii J. Colemana*. Socioweb 6/2007. Rubrika Teorie pro všechny. Dostupný z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=296&lst=107>

VI. DALŠÍ ZDROJE

<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

<http://www.feantsa.org/files/freshstart/Toolkits/Ethos/Leaflet/CZ.pdf>

http://www.nadeje.cz/vz/bezdomovstvi_exv.pdf

<http://www.mpsv.cz/cs/9>

<http://www.armadaspasy.cz/index.php>

http://www.mpsv.cz/files/clanky/11280/metodika_040112.pdf

<http://www.azylovedomy.cz/poslani-a-cile-s-a-d/>

<http://www.bezdomovci.estranky.cz/clanky/materialy.html>

<http://www.diakonie.cz/o-diakonii/>

<http://www.charita.cz/o-charite/>

<http://www.clovekvtisni.cz/index2.php?id=113>

<http://www.adra.cz/adra/kdo-jsme>

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Aneta Macounová

Obor: Studium humanitní vzdělanosti

Forma studia: Prezenční

Název práce: Ženy, které zůstaly bez domova

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 70

Celkový počet stran příloh: 1

Počet titulů literatury a pramenů: 24

Počet internetových zdrojů: 12

Vedoucí práce: Ing. Libor Prudký PhD.